

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

(повне найменування вищого навчального закладу)

Факультет психології та соціальної роботи

(повне найменування інституту/факультету)

кафедра соціальної роботи

(повна назва кафедри)

Кваліфікаційна робота
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

«Практичні аспекти соціально-педагогічної роботи з обдарованими дітьми в закладах освіти»

«Practical aspects of social and pedagogical work with gifted children in educational institutions»

Виконала: здобувачка денної форми навчання

Спеціальності 231 Соціальна робота

Освітня програма «Соціальна робота»

Маслінкова Надія Петрівна

Керівник: д. філософії з соціальної роботи,

доц. Катерина КУЛАВА _____

Рецензент: зав. каф. сімейної та спеціальної

педагогіки і психології ПНПУ імені К.Д.Ушинського,

к. психол. наук, доц. Олена БАБЧУК

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

№ ___ від _ _____ 2024_ р.

Захищено на засіданні ЕК

протокол № ___ від _____ 2024_ р.

Оцінка _____ / _____ / _____

(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)

Завідувачка кафедри

_____ Тетяна ХЛІВНЮК

(підпис)

Голова ЕК

_____ Наталія ЖОСАН

(підпис)

Одеса – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНО–ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ	7
1.1. Поняття та види обдарованості	7
1.2. Соціально -психологічні особливості обдарованих дітей	16
1.3. Соціально–педагогічні умови розвитку обдарованості	23
Висновки до першого розділу:	27
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО–ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ	29
2.1. Методи дослідження обдарованості.....	29
2.2. Аналіз результатів дослідження обдарованості дітей	33
2.3. Аналіз результатів опитування педагогів та батьків щодо їх обізнаності з проблемою обдарованості	39
Висновки до другого розділу:	52
РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОГРАМИ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ	53
3.1. Розробка програми позакласної роботи соціального педагога з обдарованими дітьми в закладах освіти	53
3.2. Реалізація програми позакласної роботи соціального педагога з обдарованими дітьми в закладах освіти	57
3.3. Рекомендації щодо роботи з обдарованими дітьми в закладах освіти.....	65
Висновок до третього розділу:	70
ВИСНОВОК	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	75
ДОДАТКИ	82

ВСТУП

Актуальність дослідження. Феномен обдарованості є однією з найбільш важливих і водночас складних тем у сучасній соціальній роботі, оскільки обдарованість пов'язана з глибоким розумінням людських здібностей і потенціалу. На сьогодні недостатня підтримка обдарованих дітей і молоді може призвести до втрачених можливостей у розвитку суспільства. Це зумовлює необхідність створення ефективних програм соціальної підтримки, спрямованих на виявлення та розвиток обдарованих індивідів, зокрема дітей із соціально вразливих верств населення.

Соціальна робота в цьому контексті має на меті забезпечення рівного доступу до можливостей розвитку талантів і творчих здібностей, допомогу у подоланні психологічних бар'єрів та інтеграції обдарованої молоді у суспільство.

Проблема обдарованості є надзвичайно актуальною, оскільки обдаровані діти – це ті, хто може суттєво змінити майбутнє суспільства. У сучасному світі, де науково-технічний прогрес і глобалізація кидають нові виклики, саме ці діти мають потенціал створювати нові ідеї, технології, проекти, що можуть зробити наше суспільство кращим. Однак сьогодні в Україні все ще бракує цілісної системи, яка б допомагала їм реалізувати свій потенціал.

Часто традиційна школа не встигає за їхнім розвитком і не може задовольнити їхню потребу в більш глибокому й цікавому навчанні. Такі діти нерідко почуваються незрозумілими або навіть ізольованими. Соціальна робота у цьому випадку покликана підтримати їх, допомогти їм розкрити свої здібності, знайти однодумців і відчувати, що їх цінують і приймають.

До того ж у наукових колах все ще тривають дискусії про те, як визначати обдарованість, які її ознаки, як вона проявляється з віком. Це означає, що дослідження в цій сфері лише починаються, а отже, необхідно ще багато зробити, щоб створити ефективні програми підтримки обдарованих дітей,

допомогти їм стати активними учасниками суспільства й повністю розкрити свій талант для блага всіх.

Особливої уваги дослідників потребують питання психолого–педагогічного супроводу обдарованих дітей, створення сприятливого освітнього середовища для розвитку їхніх здібностей та обдарувань, як засвідчує практика, значна частина інтелектуально та творчо обдарованих дітей не може повною мірою реалізувати свій потенціал через брак необхідної підтримки та ресурсів, невідповідність стандартизованих навчальних програм їхнім пізнавальним потребам та особливостям мислення, обдаровані діти часто стикаються зі специфічними соціально–психологічними труднощами – проблемами у спілкуванні з однолітками, нерозумінням з боку вчителів, завищеними очікуваннями батьків. Усе це може призводити до неврозів, зниження навчальної мотивації, нереалізованості здібностей.

З огляду на це, особливої актуальності набуває проблема оптимізації соціально–педагогічної роботи з обдарованими дітьми як цілеспрямованої діяльності з створення умов для максимально повного розкриття потенціалу особистості. Така робота має ґрунтуватися на сучасних наукових уявленнях про сутність та специфіку обдарованості, враховувати вікові та індивідуальні особливості розвитку здібностей, передбачати тісну взаємодію школи, сім'ї та інших соціальних інститутів у навчанні й вихованні юних талантів. Саме ця проблема є пріоритетом представленого дослідження

Мета дослідження - теоретично обґрунтувати та експериментально дослідити особливості та оптимальні умови соціально–педагогічної роботи з обдарованими дітьми.

Відповідно до мети визначено такі **завдання** дослідження:

1. дослідити поняття та види обдарованості;
2. визначити соціально -психологічні особливості та соціально–педагогічні умови обдарованих дітей;
3. визначити та описати методи дослідження обдарованості дітей;
4. проаналізувати результати дослідження обдарованості дітей;

5. провести та проаналізувати опитування педагогів та батьків щодо їх обізнаності з проблемою обдарованості;
6. розробити програму та реалізувати програму позакласної роботи соціального педагога з обдарованими дітьми в закладах освіти;
7. розробити рекомендації щодо роботи з обдарованими дітьми в закладах освіти.

Об’єкт дослідження– феномен дитячої обдарованості як інтегральної характеристики особистості.

Предмет дослідження–особливості та умови ефективності соціально–педагогічної роботи з обдарованими дітьми.

У дослідженні використано комплекс взаємодоповнюючих **методів**:

- теоретичний аналіз проблеми обдарованості в психолого–педагогічній літературі, узагальнення та систематизація емпіричних даних;
- психодіагностичні методики для вивчення інтелектуальних, творчих, особистісних особливостей обдарованих учнів;
- експертне опитування вчителів та батьків;
- математико–статистичні методи обробки даних (порівняльний, кореляційний, факторний аналіз).

Практичне значення роботи визначається тим, що дані матеріали можна використовувати в роботі з обдарованими дітьми для оптимізації партнерської взаємодії школи та сім’ї у розвитку дитячої обдарованості. Отримані результати можуть бути використані соціальними педагогами та працівниками, учителями для вдосконалення змісту та форм роботи з обдарованими школярами.

Апробація результатів дослідження. Основні результати роботи було представлено й обговорено на 80-ій звітній студентській науковій конференції Одеського національного університету імені І. І. Мечникова:

Соціально-педагогічна робота з обдарованими дітьми. Матеріали до 80-ї звітної студентської наукової конференції. Секція «Факультету психології та соціальної роботи». Підсекція «Соціальна робота» 23–25 квітня 2024 р. –

Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2024. С.369- 399

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаної літератури. Основний зміст викладено на 72 сторінках друкованого тексту. Кваліфікаційна робота містить 3 таблиці та 13 рисунків. Список використаних джерел нараховує 75 найменувань.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНО–ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

1.1. Поняття та види обдарованості

Обдарованість – це системна якість психіки, яка розвивається протягом життя і визначає можливість досягнення людиною більш високих, незвичайних результатів в одному чи декількох видах діяльності порівняно з іншими людьми [5, с. 5]. Проблема обдарованості віддавна привертала увагу дослідників. Про обдарованість та геніальність розмірковували ще давньогрецькі філософи Платон і Аристотель. Платон вважав, що людина народжується з певними задатками, які з часом можуть перетворитися на видатні здібності. Аристотель, навпаки, наголошував на важливості виховання для розвитку талантів [7].

У психологічній науці ХХ століття сформувалося кілька підходів до розуміння природи обдарованості. Прихильники соціокультурного підходу (Дж. Рензулі, А. Танненбаум та ін.) розглядають обдарованість як результат взаємодії трьох груп якостей: інтелектуальних здібностей, що перевищують середній рівень, креативності і наполегливості (мотивації). Представники генетичного підходу (Ф. Гальтон, Р. Стернберг та ін.) наголошують на вирішальній ролі природних задатків у прояві обдарованості. Прихильники розвивального підходу (А. Маслоу, К. Роджерс та ін.) розглядають обдарованість як загальну здатність до самоактуалізації, властиву кожній людині, підхід наголошує на важливості соціального оточення, яке може сприяти чи перешкоджати розкриттю природних задатків особистості [69].

Отже, сучасні уявлення про феномен обдарованості поєднують у собі генетичні, соціальні та особистісні чинники. «Обдарованість – це складне психічне явище, в якому нерозривно переплетені пізнавальна, емоційна,

вольова, мотиваційна, психофізіологічна і інші сфери психіки» [2]. Більшість дослідників дотримуються думки, що природні задатки є лише передумовою для розвитку здібностей.

Обдарованість формується у процесі діяльності, тому великого значення набуває цілеспрямований педагогічний вплив, створення сприятливих умов для розкриття потенціалу дитини. Обдарованість проявляється у різних сферах, тому розрізняють кілька її видів. Найчастіше обдарованість поділяють на загальну (розумову) та спеціальну (художню, соціальну, моторну). Загальна (розумова) обдарованість виявляється у високому рівні інтелекту, легкості навчання та широкій ерудиції. Спеціальна обдарованість пов'язана з певними видами діяльності і може проявлятися у формі художньої, музичної, математичної, лінгвістичної, спортивної обдарованості тощо [8].

Широко відомою є теорія множинного інтелекту Г. Гарднера, який виділяє сім відносно автономних інтелектуальних здібностей – лінгвістичну, логіко–математичну, просторову, музичну, тілесно–кінестетичну, міжособистісну та внутрішньо–особистісну [65]. На думку Г. Гарднера, кожна людина володіє всіма видами інтелекту, але їх поєднання та ступінь розвитку у кожного індивідуальні.

Кожний вид обдарованості має свої специфічні особливості та траєкторію розвитку. Наприклад, обдарованість у сфері образотворчого мистецтва проявляється дуже рано, а літературна обдарованість може визрівати досить довго. Математичні, музичні та лінгвістичні здібності мають стрімку траєкторію розвитку і, як правило, досягають найвищого розквіту в молодому віці. Соціальна та міжособистісна обдарованість повільно дозріває і вдосконалюється протягом усього життя [6].

За ступенем сформованості розрізняють актуальну та потенційну обдарованість. Актуальна обдарованість – це психічна реальність, яка існує «тут і зараз» і проявляється у видатних досягненнях дитини [10]. Потенційна обдарованість – це лише певна можливість щодо високих досягнень у тому чи іншому виді діяльності, яка зможе проявитися за сприятливих умов [11]. На

практиці ці два види обдарованості можуть поєднуватися або плавно переходити один в інший.

Обдарованість є унікальним явищем, яке має свої специфічні прояви у кожної дитини. Не існує двох абсолютно однакових обдарованих дітей – кожен із них має свій неповторний набір здібностей, свій стиль навчання, свої сильні і слабкі сторони. Тому дослідники намагаються виділити певні типи обдарованості, які б допомогли краще зрозуміти сутність цього феномену та організувати відповідну педагогічну роботу з кожною категорією обдарованих школярів.

Перший тип – це учні з ранньою розумовою спеціалізацією та особливою розумовою активністю. Такі діти значно випереджають своїх однолітків за рівнем інтелектуального розвитку, швидкістю і глибиною мислення. Вони рано починають читати і писати (часто ще в дошкільному віці), мають великий словниковий запас, дуже допитливі, швидко схоплюють новий матеріал. Улюбленим заняттям для них є читання енциклопедій, довідників, серйозної наукової літератури. Їх розумова активність набагато перевищує вікову норму – вони постійно шукають розумового навантаження, прагнуть вийти за межі шкільної програми [5].

Характерною рисою таких дітей є їх рання спеціалізація в певній галузі знань. Вони виявляють особливий інтерес до математики, фізики, біології, історії, лінгвістики чи інших наук і можуть годинами займатися улюбленим предметом. Часто такі діти мають енциклопедичні знання у своїй галузі і вже в школі можуть змагатися в ерудиції з досвідченими фахівцями. При цьому в інших сферах вони можуть бути цілком звичайними дітьми, мати посередні успіхи і навіть певні проблеми у навчанні.

Для учнів цього типу характерна велика розумова працездатність, здатність довго концентрувати увагу на предметі пізнання. Вони наполегливі в досягненні своєї мети, можуть активно і самостійно працювати над поставленою проблемою [16].

Навчання таких дітей потребує особливого підходу з боку вчителів.

Стандартна шкільна програма для них занадто легка і нецікава, тому вони часто нудьгують на уроках, відволікаються. Їм потрібні додаткові пізнавальні завдання підвищеної складності, можливість поглиблено вивчати улюблений предмет. Найкраще для таких дітей підходять спеціалізовані школи для обдарованих, літні предметні школи, гуртки, олімпіади, конкурси наукових робіт. Важливо вчасно помітити і підтримати яскраві розумові здібності дитини, створити всі умови для їх повноцінної реалізації [24].

Учні цього типу не завжди добре встигають у школі, оскільки їх мислення погано вкладається у рамки стандартних вимог і форм роботи. Вони можуть блискуче виконати складне творче завдання і «завалити» простий тест чи контрольну роботу. Часом педагоги характеризують таких дітей як неуважних, незібраних, несумлінних у навчанні. Проте за нестандартними відповідями та оригінальними ідеями цих учнів ховається незвичайний розумовий потенціал, який потребує розвитку і підтримки [5].

Видатний педагог В. Сухомлинський називав таких дітей «дивовижними мрійниками» і підкреслював, що їх своєрідність, несхожість на інших – це не недолік, а перевага, яку слід цінувати і плекати. Справді, учні з нестандартним мисленням часто бувають незручними для вчителя, адже вони ламають звичний хід уроку своїми запитаннями та зауваженнями, відволікають клас несподіваними асоціаціями та ідеями, саме такі учні згодом стають видатними новаторами, винахідниками, творцями нового і прогресивного.

Для розвитку здібностей цього типу обдарованих дітей потрібні спеціальні креативні методики, які стимулюють творчий пошук, фантазію, самостійне мислення, проблемні запитання, творчі завдання з багатьма варіантами рішень, навчальні ігри та експерименти, мозкові штурми тощо. Дуже важливо створити у класі атмосферу психологічного комфорту, підтримувати ініціативність та нестандартність мислення учнів. В жодному разі не можна висміювати чи критикувати оригінальні ідеї, навіть якщо вони видаються безглуздими чи наївними, раціональне зерно може критися і в найхімерніших фантазіях [25].

Третій тип обдарованих дітей – це учні з потенційними ознаками обдарованості, тобто з нерівномірністю, дисгармонійністю розвитку. У таких дітей яскраві здібності в одній сфері можуть поєднуватися з посередністю чи навіть відставанням в інших сферах. Наприклад, літературно обдарована дитина може мати труднощі з математикою, а юний технічний геній – проблеми у спілкуванні з однолітками. Часто буває, що видатний розумовий потенціал поєднується з недостатньо розвиненими вольовими якостями, невмінням довго концентрувати увагу, нездатністю довести справу до кінця [14].

Нерідко потенційна обдарованість маскується під зовнішньою неуспішністю, незграбністю, дивакуватістю дитини. Такі учні можуть справляти враження розсіяних, незібраних, непристосованих до життя. Їх часто сприймають як неперспективних, безталанних. Лише досвідчений і уважний педагог може розгледіти за маскою проблемної дитини яскраві задатки майбутніх здібностей і талантів.

Робота з потенційно обдарованими дітьми потребує особливого педагогічного такту, вміння підтримати дитину, розкрити її найкращі риси. В першу чергу необхідно допомогти дитині повірити в себе, у свої сили і можливості, через постійні невдачі та критику з боку дорослих така дитина часто має занижену самооцінку, невпевнена у собі. Дуже важливо знайти ту сферу, де здібності дитини проявляються найкраще, і всіляко підтримувати її успіхи. Потрібно м'яко і поступово виправляти недоліки, заохочувати до самовиховання, розвивати вольові якості, наполегливість, організованість [22].

Водночас слід пам'ятати, що потенційна обдарованість – це лише передумова майбутніх досягнень, яка за несприятливих умов може так і залишитися нерозкритою. Тому надмірно оберегати дитину від труднощів, потурати її слабкостям – означає закрити їй шлях до успіху. Лише в процесі наполегливої праці над собою, в подоланні внутрішніх та зовнішніх перешкод народжується справжній талант, який дивує світ своїми звершеннями [12].

Наприклад, відомий американський дослідник Дж. Рензуллі відносить до категорії обдарованих тих дітей, які мають високі здібності хоча б у одному з трьох параметрів:

- інтелектуальні здібності вищі за середній рівень;
- креативність;
- наполегливість і захопленість завданням.

При цьому наявність усіх трьох чинників не є обов'язковою – досить вираженості хоча б одного з них [69].

Інший американський вчений Г. Гарднер виділяє сім окремих видів інтелекту і, відповідно, сім типів обдарованості: лінгвістичну, логіко–математичну, просторову, музичну, тілесно–кінестетичну, міжособистісну та внутрішньо-особистісну. На його думку, кожна людина має всі ці види інтелекту, але якийсь із них є домінуючим. Саме цей провідний тип інтелекту визначає сферу обдарованості і таланту особистості [65].

Загалом різні типології обдарованості не суперечать, а доповнюють одна одну, адже кожна з них акцентує увагу на певному аспекті цього багатогранного явища. Безперечно, обдарованість не вкладається в жодні схеми і класифікації, адже талант – це завжди виняток, це щось більше, ніж сума окремих здібностей і якостей. Проте виділення типів обдарованості має велике практичне значення, оскільки дозволяє диференційовано підходити до навчання і виховання обдарованих дітей, враховувати їх індивідуальні особливості і потреби.

Незалежно від типу обдарованості, всі обдаровані діти потребують уваги, розуміння і підтримки з боку дорослих. Вони гостро реагують на несправедливість, нечесність, лицемірство. Іноді надмірна вразливість, емоційність обдарованих дітей ускладнює їх стосунки з оточуючими, призводить до конфліктів з учителями та однокласниками. Тому дуже важливо, щоб у школі панувала атмосфера доброзичливості, щирості, психологічного комфорту.

Часто обдаровані діти відчувають свою несхожість на інших, тому

схильні до самотності, замкнутості. Вони надто критичні до себе і оточуючих, мають підвищене почуття справедливості та власної гідності. Багато обдарованих дітей випереджають своїх однолітків у моральному розвитку, мають стійкі ціннісні орієнтації та переконання. Все це накладає особливу відповідальність на дорослих, які мають делікатно і тактовно керувати розвитком юної особистості.

Обдаровані діти дуже допитливі, мають широке коло інтересів, тому потребують додаткової інформації, що виходить за межі шкільної програми. Вони швидко і легко засвоюють новий матеріал, тому часто нудьгують на уроках, щоб підтримати їх активність і мотивацію, необхідні спеціальні розвивальні програми, які передбачають поглиблене вивчення окремих предметів, прискорене проходження навчального курсу, елементи проблемного та проєктного навчання [31].

Більшість обдарованих дітей мають гарну пам'ять, багатий словниковий запас, вміють чітко і зрозуміло висловлювати свої думки. Вони люблять читати, причому часто обирають літературу, яка зазвичай цікавить дітей старшого віку. Обдаровані діти випереджають однолітків і в розвитку логічного мислення, легко встановлюють причинно–наслідкові зв'язки, роблять самостійні висновки. Тому для них дуже важливо створити умови для задоволення їхніх підвищених інтелектуальних потреб [33].

Водночас не слід думати, що обдарованим дітям не потрібна допомога педагогів, що вони самі здатні розвивати свої здібності. Насправді ці діти гостро потребують керівництва та наставництва з боку мудрого і досвідченого вчителя. Без належної підтримки і стимулювання з боку дорослих багато обдарованих дітей так і не можуть розкрити свій потенціал, реалізувати закладені в них таланти, розвиток здібностей – це завжди важка і наполеглива праця, яка потребує вольових зусиль, самодисципліни, вміння долати труднощі. І щоб дитина не зупинилася на півдорозі, їй потрібна рука допомоги, потрібен той, хто вкаже шлях і надихне на нові звершення [16].

Особливо важливу роль у вихованні обдарованої дитини відіграє сім'я.

Саме батьки є першими вчителями і наставниками своїх дітей, саме вони закладають фундамент їхньої особистості. Від того, яку атмосферу створять батьки в родині, як будуть ставитися до здібностей і захоплень дитини, багато в чому залежить її майбутнє. На жаль, нерідко трапляється так, що батьки не помічають або недооцінюють обдарованість власних дітей, вважають їх дивними, незручними, проблемними. Вони намагаються «підігнати» дитину під загальний стандарт, зламати її індивідуальність і унікальність [16].

Натомість мудрі батьки завжди намагаються розгледіти і підтримати неповторний талант своєї дитини. Вони з повагою і терпінням ставляться до її спроб і помилок, заохочують ініціативність і самостійність, створюють всі умови для творчого розвитку. В таких сім'ях панує атмосфера любові і довіри, тут цінують знання і працю, тут є місце для фантазії та експериментів. Саме в такому середовищі зростають майбутні генії і таланти, саме тут народжуються великі відкриття і звершення.

Звісно, виховання обдарованої дитини – це нелегка праця, яка потребує від батьків великого терпіння, такту, психологічної грамотності, ці діти часто бувають емоційно нестабільними, надмірно чутливими, вразливими. Вони гостро реагують на критику, болісно переживають невдачі і розчарування. Тому батькам слід бути особливо обережними і делікатними, уникати тиску і примусу, надмірних очікувань і вимог. Лише безумовне прийняття і любов, віра в можливість дитини здатні творити дива, пробуджувати приховані сили і таланти.

Ще один важливий аспект роботи з обдарованими дітьми – організація їхнього дозвілля, вільного часу, обдарована дитина не може і не повинна весь час присвячувати навчання, їй потрібен відпочинок, зміна діяльності, спілкування з друзями. Батькам і педагогам слід подбати про те, щоб у дитини були різноманітні захоплення і хобі, щоб вона мала змогу займатися улюбленою справою не лише на уроках, а й після них, наукові гуртки і лабораторії, творчі студії і майстерні, спортивні секції і клуби за інтересами. Головне – знайти ту золоту середину між навчанням і дозвіллям, яка дасть

змогу обдарованій дитині гармонійно розвиватися, реалізувати свій багатогранний потенціал [32].

Підсумовуючи, можна сказати, що феномен обдарованості надзвичайно складний і багатоаспектний. Єдиного «рецепту» виховання обдарованих дітей не існує, до кожної дитини потрібен свій унікальний підхід. Проте головні принципи роботи з юними талантами незмінні – це любов і повага до особистості дитини, віра в її можливості, створення оптимальних умов для розвитку здібностей. Турбота про обдарованих дітей – це турбота про майбутнє суспільства, адже саме вони є його найціннішим потенціалом, запорукою прогресу в науці, культурі, виробництві.

Для того, щоб обдарована дитина стала видатною особистістю, необхідне поєднання цілого комплексу чинників – генетичних задатків, сприятливого соціального середовища, особливого виховання, наполегливої праці над собою. Причому соціокультурні чинники – родина, школа, однолітки, – відіграють надзвичайно важливу роль.

Обдаровані діти – це особливі діти, які потребують розуміння та підтримки з боку дорослих. Вони часто відчують труднощі у спілкуванні з однолітками, можуть зазнавати неприйняття та глузувань у дитячому колективі. Обдаровані діти швидко навчаються, багато читають, люблять складні завдання, тому потребують індивідуального темпу і змісту навчання. Вчителі мають бути готовими до використання різноманітних форм і методів роботи: прискореного та збагаченого навчання, поглибленого вивчення окремих предметів, розвитку дослідницьких навичок та творчих здібностей учнів. Важливо створити для обдарованої дитини доброзичливу атмосферу, дати їй можливість розвиватися відповідно до своїх потреб, у своєму темпі та в обраному напрямі [11].

У вихованні обдарованої дитини слід уникати як гіперопіки, так і гіпоопіки. Виховний вплив має бути гнучким, ненав'язливим, спрямованим на підтримку природної допитливості та інтересів дитини. В жодному разі не можна надмірно «експлуатувати» здібності дитини, створювати культ

обдарованості, примушувати до постійних виступів та демонстрацій своїх талантів. Бо справжній дар – в самій дитині, в її неповторній індивідуальності, яка потребує поваги та плекання [16].

Отже, проблема обдарованості є однією з найскладніших у сучасній психології та педагогіці. Обдарованість – це складне, багатовимірне явище, яке охоплює широкий спектр різноманітних здібностей та потребує комплексного підходу до свого вивчення та розвитку. Обдарована дитина – це унікальна особистість зі своїм неповторним поєднанням задатків, інтересів, можливостей, яка потребує створення особливих умов для розкриття свого потенціалу. Завдання дорослих – батьків, вчителів, психологів, – вчасно розпізнати і підтримати юні таланти, дати їм змогу розвиватися і радувати світ своїми досягненнями.

1.2. Соціально -психологічні особливості обдарованих дітей

Обдаровані діти становлять особливу категорію, яка вирізняється унікальними психологічними характеристиками, характеристики проявляються в різних сферах особистості дитини – когнітивній, емоційній, мотиваційній, а також у поведінці та взаємодії з оточуючими. Розуміння психологічних особливостей обдарованих дітей є важливою передумовою для створення оптимальних умов їхнього розвитку та реалізації потенціалу [17].

Однією з ключових особливостей когнітивної сфери обдарованих дітей є випереджаючий розвиток пізнавальних процесів, діти демонструють високі інтелектуальні здібності, які значно перевищують середньостатистичні показники для їхнього віку. Обдаровані діти мають високий рівень розвитку абстрактного та логічного мислення, здатні оперувати складними поняттями та ідеями. Вони швидко встановлюють причинно–наслідкові зв'язки, вміють аналізувати та синтезувати інформацію, робити глибокі узагальнення та висновки.

Обдаровані діти вирізняються багатим словниковим запасом, який часто

випереджає їхній біологічний вік. Вони рано починають говорити, використовують складні мовні конструкції, мають розвинене мовлення, діти здатні чітко та зрозуміло висловлювати свої думки, формулювати запитання, аргументувати власну позицію. Їхнє мовлення зазвичай грамотне, логічне, насичене образними висловами та метафорами [22].

Характерною рисою обдарованих дітей є допитливість, прагнення до пізнання нового. Вони демонструють високу пізнавальну активність, задають безліч запитань, намагаються дійти до суті речей, діти не задовольняються поверховими відповідями, їм потрібні глибокі, вичерпні пояснення. Вони схильні самостійно шукати інформацію, досліджувати навколишній світ, експериментувати. Допитливість обдарованих дітей часто виходить за межі програмних знань, вони цікавляться складними, абстрактними темами, які зазвичай не викликають інтересу в їхніх однолітків [25].

Обдаровані діти мають феноменальну пам'ять, здатні швидко запам'ятовувати та відтворювати великі обсяги інформації. Вони легко засвоюють новий матеріал, встановлюють зв'язки між окремими фактами та поняттями, діти часто мають енциклопедичні знання в певних галузях, які становлять предмет їхнього особливого інтересу. Завдяки розвиненій пам'яті обдаровані діти можуть швидко актуалізувати раніше засвоєні знання, використовувати їх для вирішення нових завдань [16].

Важливою особливістю когнітивної сфери обдарованих дітей є креативність, здатність до дивергентного мислення. На відміну від конвергентного мислення, яке передбачає пошук єдиного правильного рішення, дивергентне мислення дозволяє генерувати множинні оригінальні ідеї та підходи. Обдаровані діти схильні до творчості, нестандартного погляду на речі. Вони пропонують незвичні способи використання предметів, придумують фантастичні історії, створюють унікальні художні образи. Креативність обдарованих дітей проявляється в різних сферах – від гри та малювання до конструювання та вирішення інтелектуальних задач [11].

Емоційна сфера обдарованих дітей також має свої особливості, діти, як

правило, вирізняються високою чутливістю та емоційністю. Вони гостро реагують на події та ситуації, глибоко переживають як позитивні, так і негативні емоції. Обдаровані діти здатні до емпатії, співпереживання іншим людям. Вони чутливі до настроїв та почуттів оточуючих, вміють розпізнавати емоційні стани співрозмовника. Водночас підвищена емоційність може робити обдарованих дітей більш вразливими, чутливими до критики та зауважень. Вони можуть болісно реагувати на невдачі, сприймати їх як катастрофу.

Характерною емоційною особливістю обдарованих дітей є перфекціонізм – прагнення до досконалості в усьому, що вони роблять, діти ставлять перед собою високі цілі, докладають максимум зусиль для їх досягнення. Вони прагнуть бути кращими, отримувати найвищі результати. Однак завищені стандарти можуть призводити до надмірної самокритичності, невдоволення собою. Обдаровані діти часто відчувають тривогу та страх не виправдати очікувань, зробити щось недостатньо добре. Тому важливо допомогти їм сформувати адекватну самооцінку, навчити радіти своїм досягненням та спокійно ставитися до помилок [31].

Мотиваційна сфера обдарованих дітей вирізняється домінуванням внутрішньої мотивації над зовнішньою, діти мають сильний внутрішній потяг до певної діяльності, яка становить для них особливий інтерес. Вони готові присвячувати улюбленій справі багато часу та енергії, не шкодуючи зусиль. Обдаровані діти демонструють високу наполегливість та працездатність, здатні довго концентруватися на виконанні завдання. При цьому для них менш важливими є зовнішні стимули, такі як оцінки, похвала або матеріальні винагороди. Основним рушієм їхньої активності є пізнавальний інтерес, бажання зрозуміти суть явищ, розширити свої знання та вміння [35].

Обдаровані діти часто випереджають однолітків у своїх захопленнях та інтересах. Вони можуть годинами займатися улюбленою справою, читати складну літературу, вивчати енциклопедії, діти зазвичай мають широке коло інтересів, які не обмежуються шкільною програмою. Вони цікавляться глобальними проблемами, філософськими питаннями, проявляють інтерес до

культури, мистецтва, науки. Обдаровані діти прагнуть постійно розвиватися, опановувати нові знання та навички. Для них процес пізнання та самовдосконалення є цінністю сам по собі [15].

У поведінці та взаємодії з оточуючими обдаровані діти також демонструють певні особливості. Вони часто проявляють лідерські якості, прагнуть бути в центрі уваги, керувати груповою діяльністю. Обдаровані діти вирізняються ініціативністю, енергійністю, здатністю захоплювати та надихати інших. Вони вміють чітко висловлювати свої думки, переконувати співрозмовників, відстоювати власну позицію. Завдяки своїм інтелектуальним здібностям обдаровані діти часто користуються авторитетом серед однолітків, стають неформальними лідерами в колективі.

Водночас обдаровані діти можуть стикатися з труднощами у спілкуванні та соціальній адаптації. Через випереджаючий розвиток та специфічні інтереси їм буває складно знайти спільну мову з однолітками. Обдаровані діти можуть сприйматися як «дивні», «не такі як усі». Вони часто віддають перевагу спілкуванню з дорослими або старшими дітьми, які можуть підтримати їхні інтелектуальні потреби. Обдарованим дітям може бути нецікаво грати в типові дитячі ігри, обговорювати повсякденні теми.

Ще однією поведінковою особливістю обдарованих дітей є їхня невгамовна активність та енергійність. Вони постійно перебувають у русі, прагнуть досліджувати навколишній світ, пізнавати нове, діти рано починають ходити та говорити, демонструють високу моторну активність. Вони люблять рухливі ігри, спортивні заняття, швидко опановують нові фізичні навички. Разом з тим, обдаровані діти можуть мати труднощі з дотриманням дисципліни, посидючістю на уроках. Їм потрібна постійна розумова стимуляція, можливість рухатися та досліджувати [3].

У контексті освітнього процесу обдаровані діти потребують особливого підходу, який враховуватиме їхні унікальні психологічні характеристики. Традиційна система навчання, орієнтована на середньостатистичного учня, часто не відповідає потребам обдарованих дітей. Для них необхідно

створювати збагачене освітнє середовище, яке стимулюватиме їхній інтелектуальний та творчий розвиток, що передбачає використання методів проблемного навчання, дослідницьких проєктів, творчих завдань. Обдарованим дітям важливо надавати можливість самостійно обирати теми для вивчення, працювати в індивідуальному темпі, поглиблено вивчати цікаві для них предмети [28].

В освітньому процесі обдарованих дітей слід робити акцент на розвиток критичного мислення, вміння аналізувати інформацію, висувати гіпотези та перевіряти їх. Важливо заохочувати дітей до дискусій, обміну думками, аргументованого відстоювання своєї позиції. Обдарованим дітям необхідно надавати можливість працювати над довгостроковими проєктами, які дозволять їм глибоко занурюватися в тему, досліджувати її з різних боків. Такі проєкти розвивають навички планування, самоорганізації, презентації результатів [25].

Не менш важливим аспектом роботи з обдарованими дітьми є розвиток їхніх соціальних та емоційних компетенцій. Необхідно допомогти цим дітям навчитися ефективно взаємодіяти з оточуючими, розуміти та враховувати почуття інших людей. Для цього можна використовувати групові форми роботи, рольові ігри, тренінги комунікативних навичок. Обдарованим дітям важливо прищеплювати цінності співпраці, взаємодопомоги, толерантності. Вони мають навчитися працювати в команді, знаходити компроміси, поважати думку інших.

Значну роль у розвитку обдарованих дітей відіграє психологічна підтримка з боку батьків та педагогів. Дорослі мають створювати атмосферу психологічного комфорту, в якій дитина почуватиметься безпечно та зможе вільно виражати себе. Обдарованим дітям важливо надавати емоційну підтримку, допомагати долати труднощі та невдачі. Водночас не слід перевантажувати дитину надмірними очікуваннями та вимогами, адже це може призвести до емоційного вигорання та втрати мотивації [25].

Батькам та педагогам обдарованих дітей необхідно приділяти увагу

формуванню адекватної самооцінки та впевненості в собі. Важливо підкреслювати сильні сторони дитини, хвалити її за досягнення, заохочувати до подальшого розвитку. Разом з тим, слід навчити обдарованих дітей адекватно сприймати критику, розуміти, що помилки є невід'ємною частиною процесу навчання та розвитку. Дитина має усвідомлювати, що її люблять та цінують незалежно від її успіхів чи невдач [3].

Окрему увагу слід приділяти розвитку емоційного інтелекту обдарованих дітей. Ці діти мають навчитися розпізнавати та виражати свої емоції, управляти ними. Для цього можна використовувати вправи на релаксацію, візуалізацію, арт-терапію. Обдаровані діти повинні мати можливість ділитися своїми переживаннями, обговорювати їх з батьками та педагогами.

Важливим напрямком роботи з обдарованими дітьми є профілактика емоційного вигорання та перевантаження. Через високу інтенсивність інтелектуальної діяльності та перфекціонізм ці діти можуть відчувати значний стрес та тривогу. Тому необхідно стежити за збалансованістю навантаження, давати дитині можливість відпочивати та переключатися на інші види діяльності. Обдарованим дітям потрібен час для вільної гри, творчості, спілкування з однолітками. Батьки та педагоги мають допомогти дитині знайти здоровий баланс між розумовою працею та відпочинком [35].

Для гармонійного розвитку обдарованих дітей важливо приділяти увагу не лише інтелектуальній сфері, але й іншим аспектам особистості. Зокрема, необхідно підтримувати фізичний розвиток дитини, заохочувати її до занять спортом, рухливих ігор. Також важливо розвивати творчі здібності обдарованих дітей, надавати їм можливість займатися музикою, образотворчим мистецтвом, театром.

Значущу роль у розвитку обдарованих дітей відіграє співпраця батьків та педагогів, дві ланки мають працювати в тісному контакті, обмінюватися інформацією про особливості та потреби дитини. Батьки можуть ділитися своїми спостереженнями щодо інтересів та здібностей дитини, а педагоги – надавати рекомендації щодо освітніх стратегій та підходів. Спільними

зусиллями можна створити оптимальні умови для розкриття потенціалу обдарованої дитини, підтримати її на шляху до успіху та самореалізації.

Робота з обдарованими дітьми вимагає від педагогів високого рівня професійної компетентності та особистісних якостей. Вчитель, який працює з такими дітьми, має бути не просто транслятором знань, а фасилітатором, наставником, партнером у пізнавальній діяльності. Він повинен мати ґрунтовні знання в своїй предметній галузі, володіти сучасними освітніми технологіями, вміти створювати проблемні ситуації та стимулювати дослідницьку активність учнів. Водночас педагог має бути чуйним, емпатійним, вміти налагоджувати довірливі стосунки з дітьми.

Для ефективної роботи з обдарованими дітьми педагогам необхідно постійно підвищувати свою кваліфікацію, знайомитися з новими дослідженнями та практиками в галузі психології та педагогіки обдарованості. Важливо брати участь у семінарах, конференціях, обмінюватися досвідом з колегами [11].

Не менш важливим є створення в освітньому закладі атмосфери, сприятливої для розвитку обдарованості. В такому середовищі обдаровані діти почуватимуться комфортно, зможуть вільно висловлювати свої думки та ідеї, експериментувати та ризикувати. Завдання школи – не лише дати знання, але й розвинути в обдарованих дітях любов до пізнання, віру в себе, готовність до викликів та постійного самовдосконалення [25].

На рівні держави та суспільства необхідно створювати систему підтримки та розвитку обдарованих дітей. Обдаровані діти мають отримувати гранти та стипендії, які дозволять їм реалізовувати свої здібності та інтереси. Важливо також працювати над подоланням стереотипів та упереджень щодо обдарованості, формувати в суспільстві розуміння цінності та значущості таланту.

Підтримка обдарованих дітей – це інвестиція в майбутнє країни та світу, діти мають потенціал стати видатними науковцями, митцями, лідерами, які зроблять вагомий внесок у розвиток цивілізації. Тому турбота про розкриття

та плекання їхніх талантів – це відповідальність кожного з нас. Суспільство має створити умови, в яких обдаровані діти зможуть повною мірою розкрити свій потенціал, реалізувати свої здібності та мрії [15].

Таким чином, обдаровані діти – це унікальна категорія, яка потребує особливої уваги та підходу з боку батьків, педагогів та суспільства в цілому. Розуміння їхніх психологічних особливостей, створення сприятливих умов для інтелектуального, емоційного та соціального розвитку – запорука того, що ці діти зможуть розкрити свій потенціал і стати успішними та щасливими людьми. Кожен обдарований дитина – це унікальний дар, який потрібно берегти, плекати та підтримувати на шляху до реалізації її неповторного таланту.

1.3. Соціально–педагогічні умови розвитку обдарованості

Проблема створення оптимальних умов для виявлення, розвитку та підтримки обдарованих дітей є однією з найактуальніших у сучасній педагогічній науці та освітній практиці. Обдарованість розглядається як системна якість психіки, що розвивається протягом життя і визначає можливість досягнення людиною більш високих результатів в одному чи декількох видах діяльності порівняно з іншими людьми [1]. Розвиток обдарованості є результатом складної взаємодії генетичних факторів, соціального середовища та особистісної активності самої дитини. Саме тому для повноцінної реалізації потенціалу обдарованих дітей необхідно створити цілісну систему соціально-педагогічних умов, що охоплюватиме всі рівні освіти та сфери життєдіяльності.

Першим кроком у розбудові системи роботи з обдарованими дітьми є організація комплексної психолого-педагогічної діагностики для виявлення дітей з ознаками різних видів обдарованості — інтелектуальної, академічної, творчої, лідерської, художньої, психомоторної тощо. Діагностика має носити не разовий, а моніторинговий характер, що дозволить відслідковувати

динаміку розвитку здібностей дітей. Важливо використовувати валідний та надійний психодіагностичний інструментарій, залучати до діагностики підготовлених фахівців — психологів, педагогів. Отримані діагностичні дані мають стати основою для розробки індивідуальних програм супроводу обдарованих дітей [3].

Розвиток обдарованості вимагає істотної трансформації традиційного освітнього процесу в напрямку його індивідуалізації, диференціації та збагачення. Зміст освіти для обдарованих дітей має бути глибоким і різноманітним, зорієнтованим на їх пізнавальні потреби та інтереси. Прискорене проходження навчального матеріалу, навчання у різновікових групах, менторство, дистанційні курси, поглиблене вивчення окремих предметів - ці та інші освітні стратегії дозволяють максимально врахувати особливості обдарованих учнів [4].

Не менш важливим є застосування розвивальних методів навчання - проблемного, дослідницького, проєктного. Вони стимулюють самостійну пошукову активність дітей, розвивають їх критичне мислення та творчі здібності. Організація навчання у малих групах, командах, парах сприяє розвитку комунікативних та лідерських навичок обдарованих учнів.

Обдаровані діти часто стикаються з низкою психологічних труднощів - від перфекціонізму та емоційної гіперчутливості до проблем у спілкуванні з однолітками. Тому невід'ємною складовою їх супроводу має бути психологічна підтримка. Індивідуальні консультації психолога допоможуть дитині краще зрозуміти себе, свої особливості та потреби, розвинути адекватну самооцінку та впевненість у собі. Групова робота у форматі соціально-психологічних тренінгів сприятиме налагодженню комунікації з однолітками, розвитку емоційної гнучкості та соціального інтелекту [2]. Важливо також підтримувати мотивацію обдарованих дітей, вчасно помічати їх досягнення та заохочувати до подальшого розвитку.

Ефективність роботи з обдарованими дітьми великою мірою залежить від професійної компетентності педагогів. Учитель, що працює з обдарованими

дітьми, сам має бути творчою, ерудованою, інтелектуально гнучкою особистістю. Окрім ґрунтовних знань зі свого предмету, він повинен володіти спеціальними методиками навчання обдарованих, вміти розробляти збагачені навчальні програми, використовувати сучасні інформаційні технології. Не менш важливими є особистісні якості педагога — толерантність, емпатійність, доброзичливість, почуття гумору. Спеціальна професійна підготовка та систематичне підвищення кваліфікації вчителів, що працюють з обдарованими дітьми, є необхідною інвестицією в якість освіти [6].

Розвиток обдарованості не може бути ефективним без активного залучення до цього процесу сім'ї та широкої громадськості. Батьки є першими вчителями та наставниками обдарованої дитини, тому налагодження тісної співпраці педагогів з родинами учнів є надзвичайно важливим.

Проведення батьківських лекторіїв, семінарів, консультацій дозволить підвищити психолого-педагогічну культуру батьків, озброїти їх конкретними прийомами розвитку здібностей дітей в домашніх умовах. Залучення до освітнього процесу фахівців з різних галузей - науковців, митців, спортсменів, винахідників — збагатить та урізноманітнить навчання обдарованих дітей, надасть їм нові стимули та зразки для наслідування [5].

Створення розвивального освітнього середовища для обдарованих учнів вимагає відповідного матеріально-технічного оснащення. Сучасна комп'ютерна техніка, лабораторне обладнання, музичні інструменти, спортивні знаряддя, художні студії — все це необхідні ресурси для забезпечення повноцінного розвитку здібностей та талантів дітей.

Важливо також подбати про створення комфортних фізичних умов у закладі освіти - достатнє освітлення, зручні меблі, естетичне оформлення приміщень. Не менш важливим є забезпечення обдарованих дітей якісною навчальною та науково-популярною літературою, доступом до глобальних інформаційних мереж [7].

Розбудова ефективної системи роботи з обдарованими дітьми неможлива без відповідного управлінського супроводу. Адміністрація закладу освіти має

розробити чітку стратегію розвитку обдарованості, забезпечити її відображення у нормативних документах, навчальних планах, освітніх програмах. Важливо налагодити систему морального та матеріального стимулювання педагогів, що працюють з обдарованими дітьми, організувати їх методичний супровід. Необхідно також подбати про налагодження партнерських зв'язків з інноваційними закладами освіти, науковими установами, громадськими організаціями, що опікуються проблемами обдарованості [8].

Отже, розвиток обдарованості є складним та багатофакторним процесом, що вимагає комплексного, системного та міждисциплінарного підходу. Тільки за умови створення цілісної системи соціально-педагогічних умов, що охоплює діагностичний, освітній, психологічний, кадровий, партнерський, матеріально-технічний та управлінський аспекти, можна забезпечити ефективне виявлення, розвиток та підтримку обдарованих дітей, що вимагає консолідації зусиль усіх учасників освітнього процесу — педагогів, психологів, батьків, управлінців, науковців, представників громадськості. Необхідно об'єднати зусилля сім'ї, школи та суспільства для створення культурно-освітнього простору, сприятливого для самореалізації кожної обдарованої дитини.

Робота з обдарованими дітьми має ґрунтуватися на принципах гуманізму, індивідуалізації, опори на позитивне, створення ситуації успіху. Кожна дитина унікальна і потребує індивідуального підходу, врахування своїх інтересів, нахилів та потреб. Завдання школи — допомогти обдарованим учням розкрити свій потенціал, повірити у себе, знайти своє покликання у житті. Педагоги мають створити для кожного з них персональну траєкторію розвитку, надати широкий простір для творчості та самовираження.

Розвиток обдарованості — це інвестиція в майбутнє суспільства. Саме обдаровані діти є потужним ресурсом соціально-економічного розвитку держави, запорукою її конкурентоспроможності та процвітання. Кожна обдарована дитина — це національне багатство, яке потребує розумного та

дбайливого плекання. Зусилля, спрямовані на розвиток їх здібностей та талантів, є вкладом в інтелектуальний та творчий потенціал нації.

Підсумовуючи, зазначимо, що створення оптимальних соціально-педагогічних умов для розвитку обдарованості є комплексним завданням, яке потребує системних змін в освітній галузі. Тільки за цих умов ми зможемо виховати нове покоління творців, лідерів, новаторів — тих, хто визначатиме обличчя країни у XXI столітті.

Висновки до першого розділу:

У першому розділі ми провели аналіз сутності обдарованості та основних теоретичних підходів до її розуміння, що дозволило нам визначити обдарованість як багатовимірне явище, яке охоплює високий рівень розвитку здібностей, креативності та мотивації особистості. Нами було визначено основні види обдарованості, зокрема інтелектуальну, творчу, академічну, соціальну та художню, а також критерії її ідентифікації, підкресливши важливість застосування комплексного підходу до виявлення обдарованих дітей, що враховує як кількісні, так і якісні характеристики цього феномену.

Нами було охарактеризовано психологічні особливості обдарованих дітей, серед яких випереджаючий розвиток пізнавальних процесів, висока допитливість, креативність, інтенсивні емоційні переживання та труднощі в соціалізації з однолітками. Важливість урахування цих особливостей у навчально-виховному процесі підкреслюється, оскільки це сприяє створенню психологічно безпечного середовища для розвитку обдарованих учнів.

Додатково нами були обґрунтовані соціально-педагогічні умови, що сприяють реалізації обдарованості в освітньому просторі, серед яких збагачення змісту навчання, застосування інноваційних методів навчання, індивідуалізація навчального процесу та розвиток пізнавальної мотивації учнів. Підготовка вчителів до роботи з обдарованими дітьми, психологічна підтримка учнів та тісна співпраця школи, сім'ї та позашкільних закладів є

важливими умовами для розвитку потенціалу обдарованих дітей. Реалізація цих умов у комплексі забезпечує ефективне формування розвивального середовища для обдарованої особистості.

РОЗДІЛ 2.

ЕМПІРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО–ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

2.1. Методи дослідження обдарованості

На першому етапі нашого дослідження було проведено огляд наукових джерел, що охоплюють проблематику, яка є основою нашої роботи.

Зокрема, ми ретельно проаналізували теоретичні аспекти та ключові психологічні чинники, що визначають процес формування обдарованості у школярів, а також окреслили потенційні шляхи її розвитку. Крім того, було сформульовано методологічні принципи дослідження та здійснено детальний аналіз основних термінів і понять, що відносяться до досліджуваної теми.

Зважаючи на аналіз психологічних чинників, що впливають на розвиток обдарованості серед школярів, ми обрали методики, які дозволили комплексно вивчити структуру та аспекти соціально-педагогічної роботи з обдарованими дітьми в закладах освіти, а саме:

- Методика Амтхауера (IST)
- Тест Векслера для дітей (WISC)
- Методика Є.П. Торренса «Фігурна форма тесту творчого мислення»

Методика Амтхауера (IST) — це одна з найбільш поширених у психологічній практиці тестових методик для оцінки інтелектуальних здібностей, розроблена німецьким психологом Й. Амтхауером. Вона орієнтована на виявлення інтелектуального потенціалу та когнітивних здібностей особистості, зокрема, у контексті навчання, професійної діяльності та розвитку.

Методика Амтхауера (IST) призначена для оцінки інтелектуальних здібностей людини, зокрема її здатності до абстрактного та логічного

мислення, розв'язання задач, просторової уяви, пам'яті та швидкості обробки інформації. Основна мета тесту — визначити загальний рівень інтелекту, а також оцінити окремі його компоненти, такі як вербальні, числові здібності та просторову уяву.

Тест охоплює різні аспекти інтелекту. Він оцінює логічне мислення, тобто здатність вирішувати задачі, аналізувати та систематизувати інформацію; вербальні здібності, що включають роботу з мовою, здатність до розуміння і обробки текстів; числові здібності, які відповідають за обробку числової інформації та виконання математичних операцій; а також просторова уява, що стосується вміння розуміти і маніпулювати просторовими об'єктами та формами.

Структура тесту включає різноманітні завдання, кожне з яких спрямоване на оцінку певного виду когнітивних здібностей. Завдання на логіку вимагають здатності до абстрактного мислення та виявлення закономірностей. Просторові задачі пов'язані з візуалізацією та маніпулюванням просторовими об'єктами. Вербальні завдання спрямовані на розуміння текстів, роботу з аналогіями та мовними конструкціями, а числові задачі оцінюють здатність працювати з числами та виконувати арифметичні або логічні операції.

Формат тестування зазвичай включає кілька блоків завдань різних типів, таких як закриті питання, де потрібно вибрати правильний варіант із запропонованих, або завдання на відповідність, що вимагають пошуку логічних зв'язків між елементами. Також присутні математичні завдання, що оцінюють здатність до логічних і числових операцій[11].

Залежно від версії тесту та мети оцінки (загальна оцінка або детальне тестування когнітивних здібностей), тест може тривати від 30 до 90 хвилин. Загалом, методика Амтхауера є потужним інструментом для оцінки когнітивних здібностей і є надзвичайно корисною для розуміння інтелектуального потенціалу, зокрема серед школярів (Див.додаток В).

Тест Векслера для дітей (WISC) — це одна з найбільш широко використовуваних психодіагностичних методик для оцінки інтелектуальних

здібностей дітей. Розроблений американським психологом Д. Векслером, цей тест дозволяє визначити рівень інтелекту та оцінити різні когнітивні функції у дітей від 6 до 16 років.

Тест Векслера для дітей (WISC) спрямований на комплексну оцінку інтелектуальних здібностей дитини, охоплюючи такі аспекти, як логічне мислення, вербальні здібності, пам'ять, просторове уявлення та швидкість обробки інформації. Основною метою тесту є отримання точних даних, що дозволяють оцінити рівень інтелекту, виявити сильні і слабкі сторони розвитку, підготувати індивідуальні програми корекції чи розвитку, а також визначити потребу в додатковій підтримці в навчанні. Крім того, тест допомагає оцінити рівень підготовленості дитини до навчання або професійної діяльності.

Тест складається з 14 підпроб, які оцінюють різні аспекти когнітивних здібностей. Завдання варіюються від логічних і вербальних до просторових і математичних, кожне з яких вимагає від дитини розумових зусиль і дозволяє оцінити конкретний аспект її інтелекту. Завдання включають як вербальний, так і невербальний блоки, які оцінюють відповідно вербальні здібності та здатність до маніпулювання інформацією без використання мови. Наприклад, дитина повинна відтворювати складні малюнки з кубиків, що оцінює її здатність до просторового уявлення, або знаходити закономірності у наборах фігур, що допомагає оцінити абстрактне мислення.

Окремо тест вимірює інтелектуальні функції, пов'язані з робочою пам'яттю та швидкістю обробки інформації, що включає завдання на запам'ятовування чисел і символів, а також виконання арифметичних задач. Результати тесту оцінюються через кілька індексів, що дозволяють визначити не лише загальний рівень інтелекту, а й більш детально оцінити окремі аспекти когнітивних функцій, таких як вербальні та числові здібності, пам'ять і швидкість обробки інформації [11].

Завдяки своїй структурі, тест Векслера дозволяє створити цілісне уявлення про інтелектуальний розвиток дитини та виявити потенційні проблеми або сильні сторони, на які варто звернути увагу в процесі навчання

чи корекції. Тому цей тест є важливим інструментом для психолого-педагогічної діагностики, що дає змогу точно оцінити інтелектуальний потенціал дітей та визначити напрямки для подальшого розвитку (Див. додаток Б).

Методика Є.П. Торренса «Фігурна форма тесту творчого мислення» є однією з найвідоміших психодіагностичних процедур, призначених для оцінки рівня творчого мислення у різних вікових групах. Вона орієнтована на виявлення та розвиток креативності, здатності до оригінальних і нестандартних рішень.

Тест Є.П. Торренса «Фігурна форма тесту творчого мислення» складається з набору малюнків або геометричних фігур, до яких учаснику пропонується дописати свої варіанти або ідеї. Завдання в основному полягають в інтерпретації цих фігур у різних контекстах, що дозволяє оцінити важливі аспекти творчого мислення, такі як гнучкість, оригінальність, здатність до деталізації та багатозначності в розв'язанні завдань. Тест дає можливість побачити, наскільки респондент здатний шукати нестандартні підходи, генерувати нові ідеї та детально розвивати свої думки. Під час тестування учасники демонструють свою здатність до творчого мислення в умовах обмеженого часу, зазвичай це займає близько 20-30 хвилин.

Методика дозволяє не тільки оцінити рівень творчого потенціалу, але й загальні когнітивні здібності, які важливі для навчання, вирішення проблем та адаптації до нових умов. Зокрема, вона може бути використана для виявлення дітей та дорослих з високим рівнем креативності або для оцінки ефективності навчальних програм, спрямованих на розвиток творчого мислення. Крім того, тест може стати в нагоді при підготовці до творчих конкурсів або олімпіад, де важливо не лише володіти знаннями, а й вміти мислити креативно та нестандартно.

Цей інструмент також дозволяє моніторити прогрес у розвитку творчих здібностей протягом навчального курсу, що робить його корисним для педагогів. В цілому, методика є універсальним засобом для оцінки та розвитку

творчого потенціалу, здатності до інноваційних підходів і нестандартного мислення, що має велике значення як в освіті, так і в професійній діяльності (Див.Додаток А).

2.2. Аналіз результатів дослідження обдарованості дітей

Для досягнення визначеної мети в Петрівському ліцеї Тарутинської селищної ради Одеської області був проведений експеримент, який включав три етапи: констатуючий, формуючий та контрольний. В експерименті взяло участь 88 дітей Петрівськоого ліцею Тарутинської селищної ради Одеської області.

Наступним кроком констатуючого етапу нашого дослідження був аналіз результатів дослідження обдарованості дітей за методиками Тест Векслера для дітей (WISC) та методикою Амтхауера (IST).

Першим кроком дослідження стало визначення рівень розвитку дітей в різних аспектах їх інтелектуальних здібностей. Застосовуючи методику Тест Векслера для дітей (WISC) ми можемо чітко визначити рівень розвитку дитини в різних аспектах її інтелектуальних здібностей. Він оцінює, як добре дитина справляється з вербальними завданнями, перевіряє невербальні здібності, які пов'язані з розв'язанням задач без слів, за допомогою візуальних образів і абстрактних понять. Окрім цього, тест оцінює когнітивні здібності, такі як увага, швидкість мислення та здатність ефективно вирішувати завдання. Важливою складовою є і пам'ять - як добре дитина може запам'ятовувати та відтворювати інформацію. Результати представимо нище.

Результати тестування за методикою WISC серед 88 дітей показали загальний рівень інтелекту з середнім балом IQ 102. Більшість учасників (73%) мають середній рівень інтелекту, що відповідає нормі, 12% демонструють показники вищі за середній, і 15% мають результати нижче середнього рівня. Це свідчить про помірну когнітивну різноманітність у групі з окремими

випадками високого та зниженого інтелектуального потенціалу (див. Рис. 2.1.).

Рис.2.1. Тест Векслера для дітей (WISC)

Розглядаючи словесне розуміння, середній бал склав 28, причому 10% дітей мають високий рівень цього показника, демонструючи значний словниковий запас і розвинуті вербальні навички, тоді як 20% потребують додаткової підтримки. У сфері перцептивного мислення, де середній бал склав 25, 18% дітей показали високі результати, що свідчить про їх здатність до просторового та аналітичного мислення. Водночас, 20% учасників потребують розвитку цих навичок.

Робоча пам'ять, із середнім балом 22, показала, що 13% дітей мають високі здібності до утримання й обробки інформації, тоді як 25% мають нижчі за середні показники, що може впливати на успішність їхнього навчання. Щодо швидкості обробки інформації, середній бал становив 24: 10% дітей демонструють високу швидкість, що сприяє швидкому виконанню завдань, і 15% потребують покращення.

Результати тестування методикою Тест Векслера для дітей (WISC) представлені у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Результати тестування методикою Тест Векслера для дітей (WISC)

Показник	Середній бал	Діапазон значень	Відсоток дітей із високим рівнем	Відсоток дітей із середнім рівнем	Відсоток дітей із рівнем нижче середнього
Загальний рівень IQ	102	85-120	12%	73%	15%
Словесне розуміння	28	18-32	10%	70%	20%
Перцептивне мислення	25	18-32	18%	62%	20%
Робоча пам'ять	22	15-30	13%	62%	25%
Швидкість обробки інформації	24	16-31	10%	75%	15%

Таким чином, результати тесту свідчать про загалом середній когнітивний рівень групи, з виокремленням дітей, які мають потенційні здібності до розвитку як у вербальному, так і в аналітичному та когнітивному напрямках.

Результати тестування за методикою Амтхауера (IST) показали середній рівень інтелекту з балом IQ 104. Більшість дітей (70%) мають загальний рівень IQ у межах норми, що відповідає середнім показникам, 15% мають вищі за середні результати, і 15% — нижчі за середні (див. Рис. 2.2.). Це свідчить про різноманітність когнітивного потенціалу у групі з невеликою часткою обдарованих і тих, хто потребує додаткової уваги.

Рис.2.2. Результати за методикою Амтхауера (IST)

Вербальне мислення, із середнім балом 26, є сильним аспектом для 12% дітей, які демонструють розвинуті мовленнєві навички, тоді як 20% потребують підтримки у цій сфері. Числове мислення має середній бал 24, і 18% дітей показали високі результати, що свідчить про їхні здібності в математиці; 15% потребують додаткового розвитку в цьому напрямі.

Абстрактне мислення, з середнім балом 22, добре розвинене у 13% дітей, допомагаючи їм логічно міркувати та узагальнювати інформацію, тоді як 25% демонструють результати нижчі за середні. Просторова уява, із середнім балом 28, розвинена на високому рівні у 16% учасників, що сприяє їхній здатності до просторового аналізу, тоді як 10% мають нижчі за середній показники.

Здатність до запам'ятовування, із середнім балом 23, виявилась розвиненою у 10% дітей, проте у 18% вона виявилась нижчою за середній рівень, що може впливати на їхню успішність у навчанні. Загалом, результати свідчать про середній когнітивний рівень більшості дітей із певною різноманітністю здібностей у кожній сфері.

Результати тестування методикою Амтхауера (IST) представлені у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

Результати тестування методикою Амтхауера (IST)

Показник	Середній бал	Діапазон значень	Відсоток дітей із високим рівнем	Відсоток дітей із середнім рівнем	Відсоток дітей із рівнем нижче середнього
Загальний рівень IQ	104	90-120	15%	70%	15%
Вербальне мислення	26	18-32	12%	68%	20%
Числове мислення	24	18-32	18%	67%	15%
Абстрактне мислення	22	16-30	13%	62%	25%
Просторова уява	28	20-35	16%	74%	10%
Пам'ять	23	15-28	10%	72%	18%

Наступним кроком на формувальному і контрольному етапі дослідження були обрані учні з високим рівнем інтелектуальних здібностей, що свідчить про їх академічну обдарованість. Учні розподілили на дві групи (контрольну та експериментальну), кожна з яких налічувала по 6 осіб.

Для визначення рівня розвитку творчих здібностей учнів експериментальної та контрольної груп. Нами була застосована методика Є. Торренса «Фігурна форма тесту творчого мислення» (Додаток А). Метою методики було визначення рівня творчого мислення учнів, їх здатності до гнучкості, швидкості та оригінальності мислення. Методика складається з трьох субтестів, на виконання кожного з яких відводиться 10 хвилин.

Результати оцінювання, отримані за методикою Є. Торренса «Фігурна форма тесту творчого мислення», аналізувалися за такими критеріями, як швидкість, гнучкість, оригінальність та розробленість ідей. Обробка даних здійснювалася шляхом підрахунку балів, присвоєних за кожним із зазначених критеріїв. На основі зібраних даних були виділені три рівні розвитку творчих здібностей: високий, середній та низький. Результати представлені в табл. 2.1.

Таблиця 2.3.

Результати за методикою Є. Торренса «Фігурна форма тесту творчого мислення»

Група	К-сть учнів	Рівні розвитку творчих здібностей		
		Високий	Середній	Низький
ЕГ	6	22%	36%	42%
КГ	6	31%	49%	20%

Аналіз результатів констатувального експерименту свідчить про недостатній рівень розвитку творчих здібностей у учнів досліджуваних груп. Високий рівень творчих здібностей зафіксовано у 22% учнів експериментальної групи та у 31% учнів контрольної групи; середній рівень — у 36% учнів експериментальної групи та у 49% учнів контрольної; низький рівень розвитку творчих здібностей виявлено у 42% учнів експериментальної групи та у 20% контрольної групи. Загалом рівень розвитку творчих здібностей у дітей експериментальної та контрольної груп є подібним. Результати експерименту візуально представлені на рис.

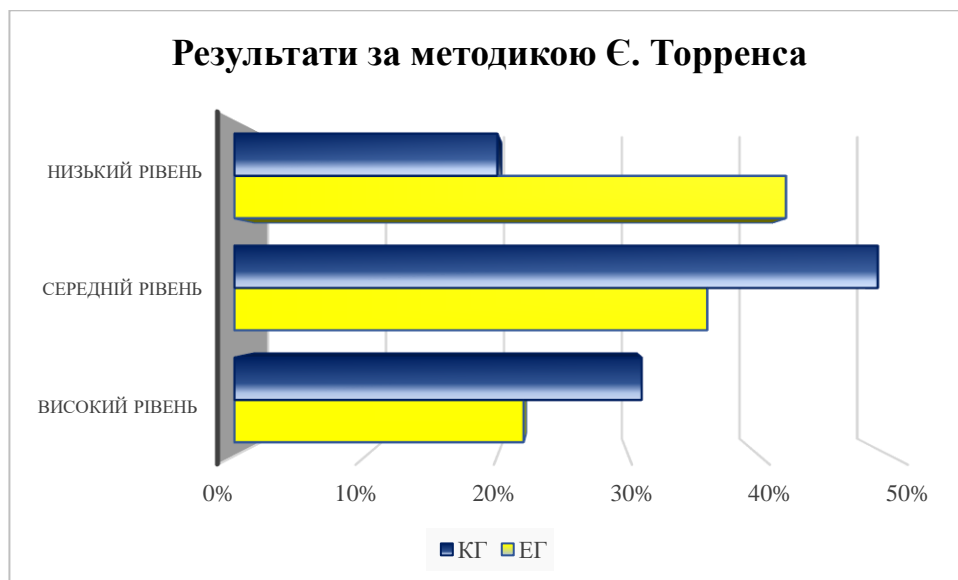

Рис. 2.3. Результати за методикою Є. Торренса

Аналіз результатів констатувального експерименту в обох групах вказує на потребу у спеціальній соціально-педагогічній роботі, спрямованій на розвиток творчих здібностей учнів.

2.3. Аналіз результатів опитування педагогів та батьків щодо їх обізнаності з проблемою обдарованості

Наступним та важливим аспектом комплексного дослідження проблеми обдарованих дітей стало вивчення думок, установок, очікувань їхнього найближчого соціального оточення — педагогів та батьків. Саме ці дві групи впливових дорослих відіграють вирішальну роль у розкритті та реалізації потенціалу обдарованості, створенні сприятливих умов для особистісного становлення юних талантів.

Аналіз наукової літератури свідчить, що погляди та переконання вчителів щодо природи та методів розвитку обдарованості суттєво позначаються на ефективності їхньої роботи з обдарованими учнями. Педагоги, які мають адекватні уявлення про різноманіття проявів обдарованості, її вікову мінливість, потенційний характер, застосовують більш гнучкі та різноманітні стратегії ідентифікації та супроводу здібних дітей. І навпаки, стереотипні, однобічні трактування обдарованості, орієнтація лише на інтелектуально-академічні досягнення призводять до втрати «прихованих» талантів, нерозуміння емоційно-особистісних проблем обдарованих школярів.

Не менш важливими є настанови та цінності батьків щодо розвитку здібностей їхніх обдарованих дітей. Численні дослідження доводять, що адекватні батьківські очікування, прийняття та підтримка унікальності дитини, тонке відчуття балансу між її потребами та можливостями є запорукою повноцінної реалізації потенціалу обдарованості. Водночас завищені вимоги, тиск на дитину, намагання зробити з неї вундеркінда часто дають зворотний ефект — спричиняють невротизацію, зниження творчої та пізнавальної активності, конфлікти у стосунках.

З огляду на це, важливим етапом дослідження стало опитування педагогів та батьків з метою з'ясування їхньої обізнаності з проблемою

обдарованості, зокрема, її ознаками та особливостями прояву, пріоритетів у розвитку здібностей обдарованих дітей, очікувань від їхнього навчання та життєвих перспектив, типових психологічних проблем та труднощів у взаємодії з ними. Для збору первинної інформації використано авторські анкети напіввідкритого типу, розроблені окремо для вчителів та батьків. Проведення опитування передбачало також реалізацію просвітницької функції: поглиблення знань респондентів з означеної проблеми, корекцію неадекватних стереотипів та установок. У дослідженні взяли участь 20 педагогічних працівників (вчителі–предметники, класні керівники, психолог та соціальний працівник) та 26 батьків учнів Петрівському ліцеї Тарутинської селищної ради Одеської області. Опитування проводилося на добровільних засадах, з дотриманням принципу конфіденційності а допомогою онлайн-сервісу Google Forms (Див.додаток Г).

Для висвітлення результатів опишемо відповіді на питання респондентів. Аналіз відповідей респондентів на запитання «Які асоціації у Вас виникають у зв'язку зі словом «обдарована дитина» показав, що в цілому і вчителі, і батьки мають адекватне загальне розуміння суті обдарованості. Найтипівішими асоціаціями в обох групах були: «високий інтелект» (40%), «творчі здібності» (20%), «допитливість» (15%), «любов до навчання» (10%), «наполегливість у досягненні мети» (5%), «лідерські якості» (5%), «емоційна чутливість» (5%).

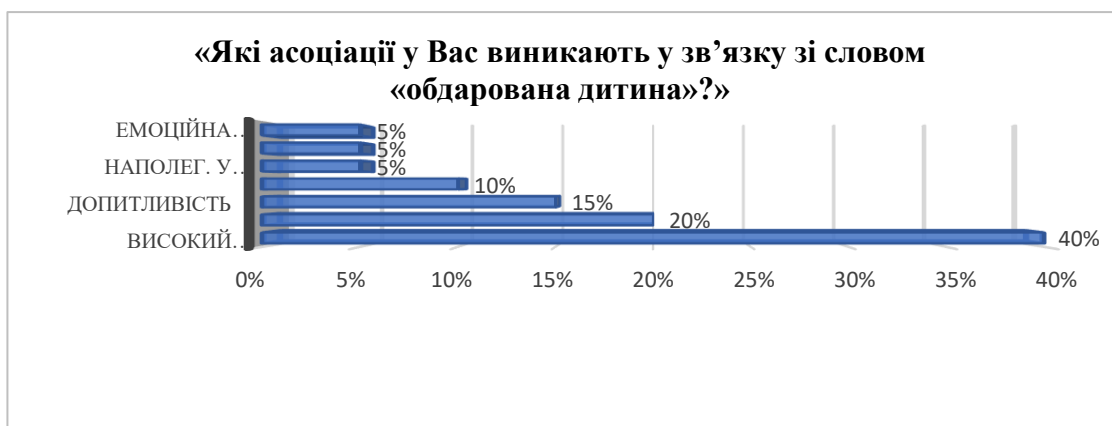

Рис.2.4. Відповіді на запитання «Які асоціації у Вас виникають у зв'язку зі словом «обдарована дитина».

Разом з тим, існують певні відмінності у підходах до розуміння обдарованості між педагогами та батьками. Так, педагоги більше акцентують увагу на інтелектуально-академічних ознаках обдарованості, таких як «ерудиція» (55%), «високі досягнення у навчанні» (30%) та «перемоги на олімпіадах» (15%).

Рис.2.5. Розуміння обдарованості педагогами.

Натомість батьки частіше асоціюють обдарованість з особистісними та поведінковими характеристиками, такими як «незалежність» (45%), «почуття гумору» (25%), «гіперактивність» (20%) та «уміння постояти за себе» (10%).

Рис.2.6. Розуміння обдарованості батьками.

Результати свідчать, що обидві групи респондентів мають загальне розуміння обдарованості, однак існують відмінності у акцентуванні на різних її аспектах. Педагоги зосереджуються на інтелектуальних та академічних характеристиках, тоді як батьки більше звертають увагу на особистісні та поведінкові риси. Це підкреслює важливість комплексного підходу до

розуміння обдарованості, який включає як інтелектуальні, так і особистісні чинники.

На запитання про співвідношення спадкових та середовищних чинників у розвитку обдарованості 63% вчителів і 58% батьків відповіли, що це результат взаємодії вроджених задатків та сприятливих умов виховання. Разом з тим, серед батьків удвічі більше, ніж серед педагогів, виявилось прихильників ідеї природної зумовленості обдарованості, зокрема думки, що обдарованість є «у генах» або «даністю згори» (приблизно 20% батьків). У свою чергу, 30% вчителів висловили думку про вирішальну роль соціальних чинників, передусім освітнього середовища та психолого-педагогічного впливу, зазначаючи, що «за сприятливих умов кожна дитина може стати обдарованою» та «інтелектуальні можливості ще не означають автоматичного успіху».

Слід зазначити, що для педагогічної спільноти більш характерним є погляд на обдарованість як на потенціал, який потрібно розвивати (40%), тоді як серед батьків поширене уявлення про неї як про константну, стабільну характеристику (60%), з переконанням, що «якщо вже є, то нікуди не дінеться» або «обдарованість або є, або її немає».

Виявлені відмінності в підходах до розуміння обдарованості між педагогами та батьками можуть бути зумовлені різними професійними перспективами та досвідом взаємодії з обдарованими дітьми. Педагоги більше схильні вважати обдарованість потенціалом, який потребує розвитку, в той час як батьки зазвичай сприймають її як стійку та незмінну рису особистості.

На питання «За якими ознаками, на Вашу думку, можна розпізнати обдаровану дитину?» вчителі та батьки зазначили широкий спектр характеристик, що охоплюють різні аспекти розвитку дитини — пізнавальний, мотиваційний, творчий, емоційно-вольовий та соціально-комунікативний. Відповіді педагогів вказували на те, що обдарованість у першу чергу асоціюється з навчально-академічними досягненнями, перемогами в інтелектуальних змаганнях і науковою творчістю. Зокрема, 78% вчителів

вказали саме на ці ознаки як основні для визначення обдарованості. Водночас, 15% педагогів зазначали важливість індивідуально-психологічних якостей дитини, таких як інтелектуальна ініціативність, критичність та самостійність мислення. Менше уваги вчителі приділяють мотиваційним (5%) та соціальним характеристикам (2%), що також можуть бути важливими для визначення обдарованості.

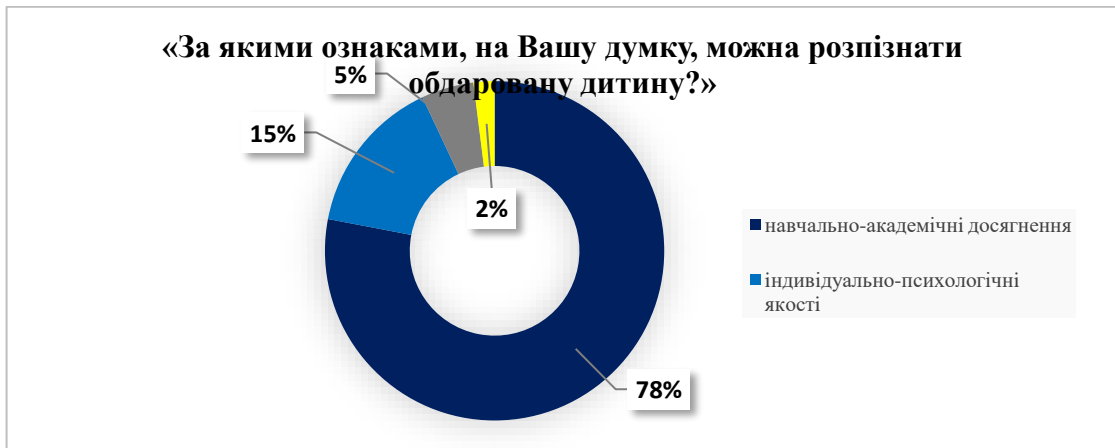

Рис.2.7. Відповіді вчителів на запитання «За якими ознаками, на Вашу думку, можна розпізнати обдаровану дитину?»

Батьки, в свою чергу, акцентували увагу на індивідуально-психологічних якостях своїх дітей, таких як ініціативність, критичність, самостійність мислення, наполегливість, перфекціонізм, фантазія та емпатійність, що становило 69% відповідей. Творчі здібності, оригінальність та розвинена фантазія також були помічені в 14% випадків. Емоційно-вольові якості, такі як емпатія і здатність до саморегуляції, виділили 12% респондентів, а соціальні характеристики, зокрема лідерські та комунікативні здібності, згадали 5% батьків.

Таким чином, для вчителів обдарованість здебільшого асоціюється з академічними досягненнями та інтелектуальними показниками, тоді як для батьків важливіші індивідуально-психологічні якості та емоційно-вольові характеристики їхніх дітей.

«За якими ознаками, на Вашу думку, можна розпізнати обдаровану дитину?»

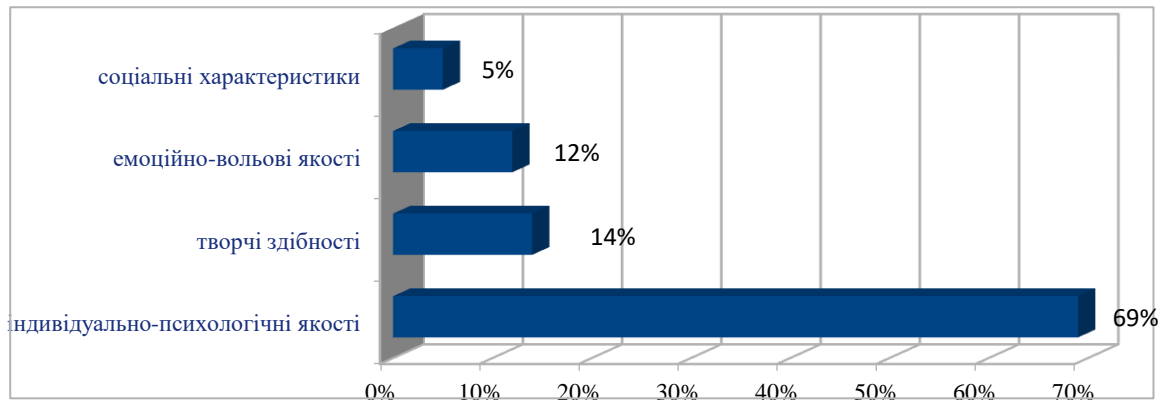

Рис.2.8. Відповіді батьків на запитання «За якими ознаками, на Вашу думку, можна розпізнати обдаровану дитину?»

При цьому вчителі частіше розглядають ознаки обдарованості крізь призму їх відповідності вимогам шкільної освіти (наприклад, «успішно виконує всі завдання», «постійно тягне руку», «випереджає програму») — 75% опитаних. Батьки ж більше звертають увагу на проблемну, «незручну» поведінку своїх обдарованих дітей, наприклад: «ставить дорослих у глухий кут своїми питаннями», «завжди сперечається», «не визнає авторитетів», «надто емоційно реагує на критику» (65%).

Відмінності в акцентах педагогів і батьків підтверджуються і їхніми відповідями на питання «Які види обдарованості, на Вашу думку, найлегше розпізнати?» Так, більшість опитаних вчителів (65%) висловили думку, що найпомітнішими в умовах традиційного навчання є ознаки інтелектуальної (академічної) та творчої обдарованості — за особливими досягненнями в опануванні шкільних предметів, перемогами в олімпіадах, конкурсах МАН, високими балами в тестах інтелекту тощо. Значно рідше педагоги звертають увагу на ознаки соціальної (лідерської) обдарованості (30%) та практично не диференціюють рухову (психомоторну) обдарованість (5%).

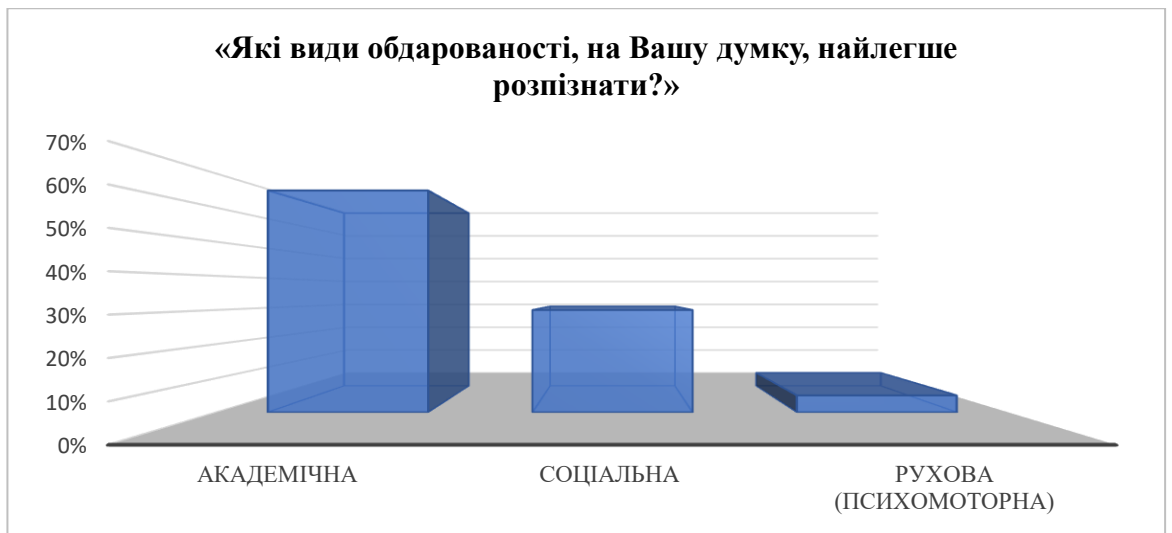

Рис.2.9. Відповіді вчителів на запитання «Які види обдарованості, на Вашу думку, найлегше розпізнати?»

Натомість батьки більш чутливі до різних сфер вияву обдарованості їхніх дітей. Понад половина з них (45%) згадали ознаки академічної обдарованості, 28% — творчої, 15% — соціальної та 12% — рухової (спортивні досягнення, танцювальні та акторські здібності тощо). При цьому частина батьків висловила думку, що однозначно ідентифікувати обдарованість важко, оскільки для неї типовими є приховані форми, нестандартні прояви.

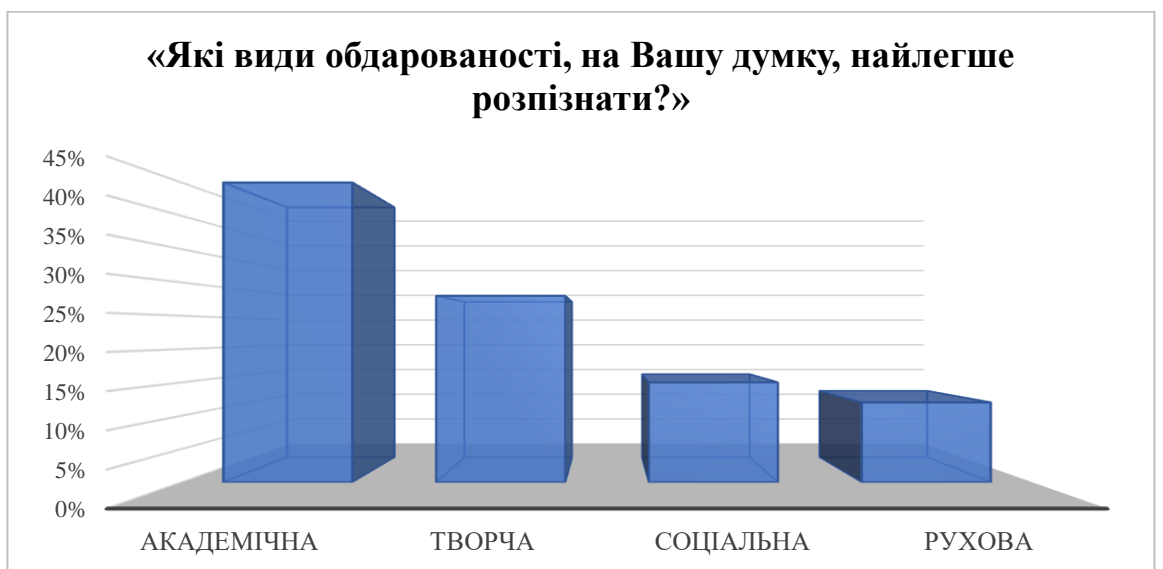

Рис.2.10. Відповіді батьків на запитання «Які види обдарованості, на Вашу думку, найлегше розпізнати?»

Згідно з оцінками вчителів, найбільш часто обдаровані діти виявляють себе через навчально-академічні досягнення, перемоги в інтелектуальних змаганнях та наукову творчість (17,6%). Іншим важливим аспектом є самостійність у навчанні та неординарність у вирішенні завдань (17,3%), що також відзначають педагогічні працівники. Крім того, учні мають широкий словниковий запас і здатність розмірковувати на рівні дорослої людини (19,1%), а також виражену схильність ставити запитання «поза програмою» (13,6%). Це разом із розвиненим абстрактно-логічним мисленням (19,1%) підкреслює їх здатність до складної когнітивної діяльності. Важливим є також рівень мотивації до навчання, зокрема через постійну активність на уроках, тягнення руки та випередження програми (18,4%). Останнім важливим показником є здатність до вирішення складних проблем і ситуацій (16,3%).

За оцінкою батьків, найбільше проявляється інтелектуальна ініціативність та критичність мислення (17,2%), а також здатність до тривалої концентрації уваги на цікавих завданнях (18,1%). Іншим важливим аспектом є уміння аргументовано відстоювати свою думку в дискусії з дорослими (16,2%). Батьки також підкреслюють розвинену фантазію, перфекціонізм та емпатійність у своїх обдарованих дітей (17,2%). Окремо варто відзначити загальну обізнаність у сферах, що виходять за межі шкільної програми, що особливо характерно для обдарованих дітей (20,9%).

Цікаво, що попри загальне визнання високих інтелектуальних можливостей обдарованих, чимало і педагогів (37%), і особливо батьків (59%) відзначають у них проблеми в навчанні – нерівномірність успішності з різних предметів, вибіркочну неуспішність з «нецікавих» дисциплін, нехтування «рутинними» завданнями, труднощі в дотриманні вимог шкільної дисципліни. На думку багатьох дорослих, особливо розумним учням часто бракує посидючості, вони не звикли долати труднощі, системно працювати. Дехто з батьків навіть висловив парадоксальне міркування, що надмірний інтелект заважає нормальному навчанню, бо в дитини «і так усе в голові», вона не бачить сенсу щось зубрити та відтворювати.

Описуючи емоційно–вольові та мотиваційні якості обдарованих дітей, педагоги найчастіше вказують на підвищену чутливість та вразливість (35%), знижену стресостійкість (25%), схильність до коливань настрою та різких емоційних реакцій (22%). На думку багатьох учителів, обдарованим учням бракує навичок саморегуляції, вони надміру переймаються через оцінки та невдачі, болісно реагують на критику. Багато педагогів (18%) відзначають у цих дітей завищений рівень домагань, не підкріплений готовністю докладати адекватних зусиль.

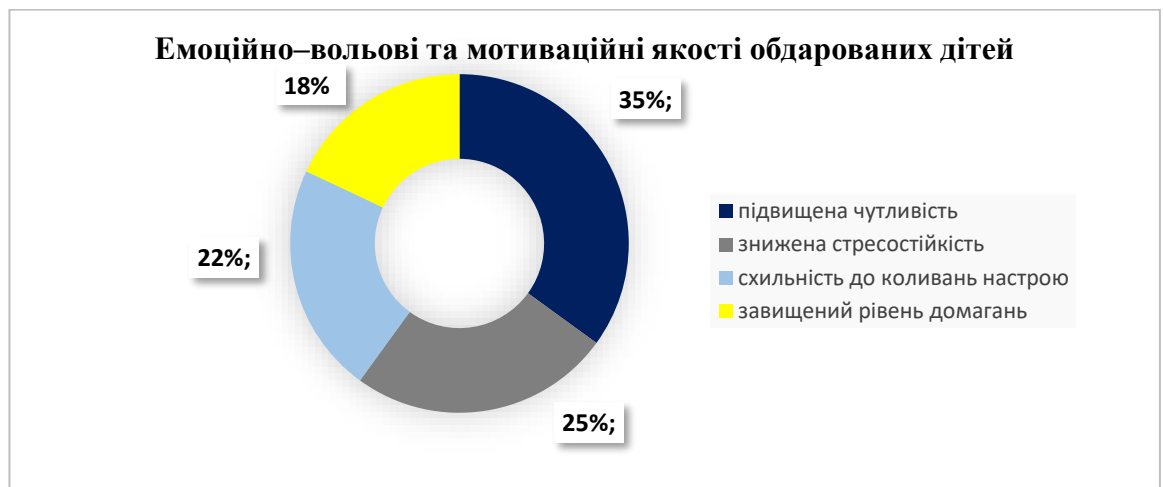

Рис.2.11. Емоційно–вольові та мотиваційні якості обдарованих дітей.

Зі свого боку, батьки більш оптимістично оцінюють емоційно–вольову сферу обдарованих дітей. Вони підкреслюють їхню здатність до співпереживання (31%), витривалість у досягненні мети (26%), наполегливість у відстоюванні власної позиції (23%), задоволення від інтелектуальної праці (20%). Водночас батьки згодні з педагогами в тому, що емоційна чутливість та вразливість обдарованих дітей часто заважають їм концентруватися на навчанні, адекватно переживати невдачі та помилки (28%). Чимало батьків (17%) вказують на наявність в обдарованих дітей особистісної тривожності, страхів та невпевненості в собі.

Характеризуючи творчу сферу обдарованих учнів, педагоги найчастіше згадують про їхню підвищену креативність та нестандартність мислення (22%), багату фантазію та естетичну чутливість (19%), прагнення до

самовираження та визнання (17%). Разом з тим, значна частина вчителів (13%) вважає обдарованих надто «неслухняними», схильними до оригінальничання та лукавства, порушення загальноприйнятих норм. Педагоги відзначають, що творчо обдарованим дітям часто бракує акуратності, вправності, здатності працювати «за правилами».

Зі свого боку, батьки підкреслюють невичерпну допитливість обдарованих дітей (27%), їхню цікавість до всього нового та незвичайного (24%), дотепність та почуття гумору (20%), любов до фантазування та сюжетно–рольових ігор (18%). Водночас чимало батьків (12%) скаржаться на неорганізованість та безвідповідальність обдарованих дітей, їхню неготовність доводити розпочате до кінця, схильність «розпорошуватися» на різні справи.

Відмітною особливістю обдарованих дітей, яку відзначає переважна більшість і педагогів (23%), і батьків (26%), є прагнення до лідерства, домінування в групі однолітків. Як правило, обдаровані учні претендують на ролі організаторів, беруть на себе відповідальність за спільні справи. Разом з тим, у них нерідко виникають проблеми у стосунках з ровесниками через завищену самооцінку, егоцентризм, невміння враховувати думки та потреби інших. На це вказали 14% педагогів і 12% батьків.

Значна частина вчителів (17%) відзначає труднощі обдарованих дітей у налагодженні контактів з однокласниками, їхню відчуженість, замкненість, схильність до усамітнення. На думку педагогів, підвищений інтелект часто стає бар'єром у спілкуванні з ровесниками, змушує обдарованих спілкуватися з більш старшими дітьми або дорослими. Батьки рідше звертають увагу на ці проблеми (10%), вважаючи, що їхні обдаровані діти добре адаптовані в колективі.

Загалом результати опитування показують, що і педагоги, і батьки досить адекватно відрефлексовують психологічні особливості обдарованих дітей, хоча й з дещо різними акцентами. Учителі більше зосереджуються на тих якостях, які «висвічуються» крізь призму навчальної успішності, дотримання

шкільних норм та правил. Батьки ж тонше підмічають специфіку емоційно-вольової сфери та особистісного розвитку юних талантів.

Найбільш цінними для педагогічної роботи з обдарованими дітьми, на думку вчителів, є такі якості, як інтелектуальна ініціативність, критичність мислення, прагнення до творчості, здатність до рефлексії, широкий кругозір, чутливість до проблем. Саме їх варто заохочувати та підтримувати в обдарованих учнях.

У свою чергу, батьки вважають, що для успішного розвитку таланту дітям найбільше потрібні наполегливість, адекватна самооцінка, організованість, відповідальність, здатність доводити розпочате до кінця, вміння доносити свої ідеї до інших. На їхнє переконання, ці якості треба активно формувати змалечку, не покладаючись лише на вроджену обдарованість.

Запити вчителів та батьків щодо освіти обдарованих дітей Важливим фокусом дослідницької уваги були також запити та очікування педагогів і батьків щодо освіти обдарованих дітей, їхні погляди на оптимальні умови розвитку здібностей та талантів.

На питання «Яка модель навчання, на Вашу думку, найбільше підходить для обдарованих дітей?» близько половини педагогів висловились за створення спеціальних класів для обдарованих (28%), третина (20%) вважають за краще навчання в гетерогенних класах зі збагаченою програмою, і лише 10% підтримують ідею інклюзивної освіти обдарованих. Своєю чергою, думки батьків розподілилися майже порівну між моделями спеціальних класів (22%), інклюзії (19%) та індивідуального навчання вдома (15%).

Цікаво, що переважна більшість і вчителів (30%), і батьків (34%) вважають найбільш ефективним для обдарованих дітей поєднання основної та додаткової освіти – відвідування гуртків, секцій, студій за інтересами, участь у тематичних конкурсах та проектах, наукових пікніках та експедиціях тощо.

Щодо кадрового забезпечення освіти обдарованих існує консенсус серед педагогів та батьків – вони переконані у необхідності спеціальної підготовки вчителів до роботи з цим контингентом дітей (відповідно 26% і 29%). На думку

і вчителів, і батьків, педагог для обдарованих має відзначатися ерудованістю, інтелігентністю, креативністю, широтою інтересів, прагненням до самоосвіти та саморозвитку. Разом з тим, батьки більше цінують у таких учителях емпатійність, толерантність, почуття гумору та оптимізм (25% проти 18% педагогів).

На питання «Чого Ви очікуєте від освіти обдарованих дітей?» учителі найчастіше відповідали: високих навчальних досягнень (27%), успішної соціалізації та самореалізації у майбутньому (27%), формування стійких пізнавальних інтересів (24%), розвитку моральних якостей та громадянської позиції (22%).

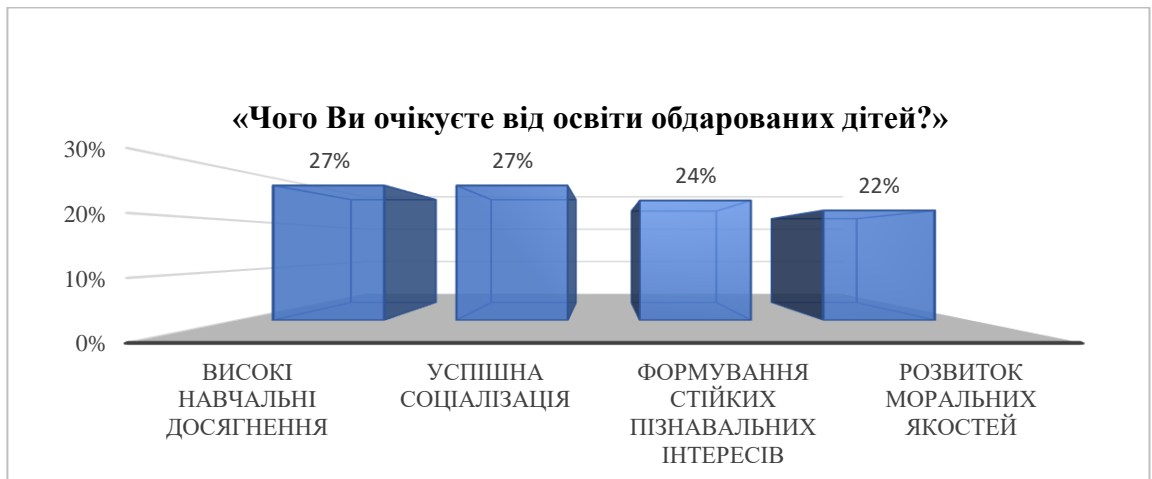

Рис.2.12. Відповіді вчителів на запитання «Чого Ви очікуєте від освіти обдарованих дітей?»

Своєю чергою, батьки в освіті обдарованих дітей вбачають запоруку їхнього життєвого успіху та щастя (35%), збереження психологічного здоров'я та стресостійкості (20%), гармонійного особистісного розвитку (20%), віднайдення автентичного покликання та професії (15%), налагодження теплих стосунків з однолітками та дорослими (10%).

Рис.2.13. Відповіді батьків на запитання «Чого Ви очікуєте від освіти обдарованих дітей?»

Як бачимо, запити та очікування вчителів щодо освіти обдарованих дітей більшою мірою сфокусовані на інтелектуально–академічній та соціально–комунікативній сферах, тоді як для батьків пріоритетом є забезпечення психологічного благополуччя та самоздійснення юних талантів. Утім, обидві групи солідарні в тому, що місія освіти обдарованих полягає не просто в накопиченні ними енциклопедичних знань, а у формуванні фундаменту для успішного життя та самореалізації особистості.

У цілому результати опитування педагогів та батьків обдарованих дітей показують, що попри певні відмінності в акцентах, обидві групи досить адекватно розуміють психологічну специфіку цього контингенту учнів, їхні характерні особливості та проблеми. Виявлені розбіжності в запитах та очікуваннях щодо освіти обдарованих швидше відображають різницю соціальних ролей та функцій учителів і батьків, аніж кардинально протилежні позиції.

Наступним кроком на формуальному етапі експерименту була розроблена та реалізована програми позакласної роботи соціального педагога з обдарованими дітьми, яка спрямована на розвиток творчого потенціалу, когнітивних здібностей та емоційної стабільності учнів. Особлива увага була приділена створенню середовища, яке підтримує інтерес до навчання та сприяє розвитку лідерських якостей.

Висновки до другого розділу:

В результаті проведеного експерименту в Петрівському ліцеї Тарутинської селищної ради Одеської області було досліджено рівень інтелектуальних та творчих здібностей дітей. Згідно з результатами тестування за методиками Векслера та Амтхауера, більшість учнів демонструють середній рівень інтелектуальних здібностей, з невеликою кількістю дітей, які мають високі або низькі показники. Усі учасники експерименту були розподілені на контрольну та експериментальну групи для подальшої роботи над розвитком творчих здібностей, використовуючи методику Торренса.

Крім того, проведено опитування педагогів і батьків, яке виявило певні відмінності у підходах до розуміння обдарованості. Педагоги схильні акцентувати увагу на інтелектуальних досягненнях, таких як успіхи в навчанні та олімпіадах, тоді як батьки більше звертають увагу на особистісні та поведінкові характеристики, такі як незалежність, емпатія, або інтелектуальна ініціативність. Обидві групи респондентів погоджуються щодо важливості розвитку як інтелектуальних, так і емоційно-вольових аспектів обдарованості.

Важливим результатом дослідження є виявлення різниці в підходах педагогів та батьків до обдарованості, що підкреслює необхідність комплексного підходу в роботі з такими дітьми, враховуючи як їхні інтелектуальні, так і емоційні особливості.

РОЗДІЛ 3.

РОЗРОБКА ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОГРАМИ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

3.1. Розробка програми позакласної роботи соціального педагога з обдарованими дітьми в закладах освіти

Аналізуючи результати проведеного нами дослідження ми прийшли до висновку, що треба розробити програму позакласної роботи соціального педагога з обдарованими дітьми в закладі освіти. У процесі розробки програми позакласної роботи з обдарованими дітьми ми проаналізували сучасний науковий та практичний досвід, зосередившись на питаннях стимулювання творчих, соціальних та комунікативних навичок, а також емоційної стабільності дітей. Спираючись на ідеї відомих вчених та досвід успішних практиків, ми визначили ключові напрямки, що мають забезпечити всебічний розвиток обдарованих дітей.

Метою цієї програми є створення умов для розвитку творчого потенціалу, критичного мислення, комунікативних і соціальних навичок обдарованих дітей через інтерактивні позакласні заняття. Також ця програма буде спрямована на підтримку особистісного розвитку дітей та формування у них необхідних соціальних компетенцій. Ми поставили перед собою завдання підтримати особистісний розвиток дітей, формуючи у них необхідні соціальні компетенції, які сприяють їх успішній адаптації в суспільстві та житті.

На першому етапі розробки програми ми вивчали дослідження вітчизняних і закордонних учених у галузі соціальної роботи, соціальної педагогіки та психології розвитку, що стосуються роботи з обдарованими дітьми. Ми звернулися до наукових праць, які досліджують програми розвитку соціальних компетенцій, емоційної стабільності та творчих здібностей у дітей. Зокрема, значну увагу ми приділили роботам А. Маслоу, Г. Гарднера, а також

сучасних дослідників, таких як С. Ренцуллі, якій вивчав обдарованість як процес та потребу обдарованих дітей у спеціальних програмах розвитку, та Д. Стернберга, відомого своїми працями в царині тріархічної теорії інтелекту, що акцентує на важливості балансу між творчістю, аналітичними і практичними здібностями[69].

Аналіз робіт сучасних дослідників, таких як М. Фрідман, який акцентує на впливі позитивної соціалізації на розвиток соціальної компетенції, дозволив нам виділити важливість інтегрованого підходу в роботі з обдарованими дітьми. Особливий інтерес становили також дослідження Л. Гуткіної, яка вивчає психологічні аспекти емоційного благополуччя, важливого для підтримки стабільного розвитку обдарованих дітей. Ці дослідження підкреслили необхідність комплексної підтримки, яка поєднує розвиток творчих навичок із соціальною взаємодією, емоційною зрілістю та соціальною інтеграцією.

Таким чином, на першому етапі ми дійшли висновку, що програма має не лише розвивати індивідуальні здібності дитини, але й сприяти формуванню у неї навичок соціальної взаємодії та емоційного самоконтролю. Це дозволило нам закласти основу для розробки комплексної програми, орієнтованої на всебічний розвиток соціальних і творчих здібностей, а також сприяння емоційній адаптації обдарованих дітей у соціальному середовищі.

Під час розробки програми ми врахували важливість розвитку не лише творчих здібностей, але й формування в дітей навичок співпраці, критичного мислення та емоційної стійкості. Програма спрямована на досягнення кількох основних завдань:

- сприяння самовираженню та самореалізації учнів через творчі завдання;
- формування навичок комунікації та співпраці;
- розвиток креативного та критичного мислення;
- зміцнювання стресостійкості та сприяння соціальній адаптації учнів.

– виховання відповідальності, цілеспрямованості та позитивного ставлення до саморозвитку.

Тривалість програми становить 10 занять. Для реалізації цієї програми ми розробили детальний розклад занять, кожне з яких матиме чітко визначену мету та методичні матеріали для роботи з учнями. Кожне заняття програми включає інтерактивні вправи, які сприяють розвитку певних якостей учасників.

Першим етапом програми є вступне заняття, мета якого полягає в ознайомленні учасників з програмою, створенні сприятливого психологічного клімату та формуванні атмосфери довіри і співпраці. При розробці цього заняття ми орієнтувалися на наукові праці психологів, які акцентують увагу на важливості позитивного психологічного клімату для розвитку дітей. Однією з рекомендованих вправ є «Коло знайомств», в ході якої кожен учасник має можливість представити себе, описати свої інтереси, сильні сторони та очікування від програми. Очікуваним результатом є покращення соціальної взаємодії учасників та формування атмосфери комфорту і відкритості.

Другий етап програми зосереджений на розвитку креативності та фантазії. Метою цього заняття є стимулювання творчого мислення та уяви учасників. Однією з запланованих вправ є «Магічні предмети», у ході якої діти отримують випадкові предмети і мають вигадати нові способи їхнього застосування. Іншою вправою є «Історії з обмеженнями», в рамках якої учасники повинні створити історії, складаючи їх із п'яти речень без використання дієслів. Очікуваним результатом є розвиток креативності та тренування здатності до нестандартного мислення.

Наступне заняття спрямоване на формування навичок ефективної командної роботи. Метою цього етапу є розвиток здатності учасників до співпраці та узгоджених дій. Для досягнення цієї мети заплановано виконання вправ, таких як «Будівництво моста», під час якої учасники з обмежених матеріалів будують міст, що має витримати певну вагу, а також вправа «Театр

імпровізації», де діти будуть інсценувати задані ситуації без попередньої підготовки.

Наступний етап фокусується на розвитку лідерських якостей та відповідальності. Метою цього заняття є виховання лідерських навичок і відповідального ставлення до виконуваних завдань. Для реалізації цієї мети передбачено використання вправ, таких як «Лідерська естафета», в рамках якої кожен учасник матиме змогу виконати роль лідера в конкретній ситуації, та «Розподіл обов'язків», де група обиратиме спільне завдання і розподілятиме ролі серед учасників.

П'яте заняття спрямоване на розвиток критичного мислення, зокрема на навчання учасників аналізувати та оцінювати інформацію. Для досягнення цієї мети будуть використані вправи, такі як «Пошук альтернатив», яка передбачає обговорення різних варіантів вирішення проблеми, а також «Читання між рядків», що полягає в аналізі текстів і виявленні прихованих смислів.

Шосте заняття буде орієнтоване на розвиток соціальної чутливості та емпатії, з метою формування здатності до співпереживання та розуміння інших. Для цього будуть застосовані вправи, зокрема «Взуття іншого», що дозволяє учасникам висловлюватися від імені різних персонажів, а також «Добре слово», під час якої кожен учасник має сказати щось позитивне про інших.

Сьоме заняття буде присвячене розвитку навичок самопрезентації та впевненості у собі. Основною метою є навчити учнів ефективно презентувати себе та свої досягнення. Для цього планується використання вправи «Історія мого успіху», яка передбачає презентацію досягнень учасника, та вправи «Я можу це зробити», яка включає промовляння позитивних тверджень.

Восьме заняття, яке має назву «Вирішення проблемних ситуацій», буде спрямоване на розвиток навичок пошуку рішень у складних ситуаціях. В ході заняття будуть використані методичні вправи, зокрема «Мозковий штурм» для спільного обговорення проблеми та «Пошук компромісу», що спрямоване на досягнення взаємної згоди в умовах конфлікту.

Дев'яте заняття буде орієнтоване на емоційну стабільність і самоконтроль, з метою навчити дітей управляти своїми емоціями та зберігати емоційну рівновагу. Для цього буде застосовано вправу «Карта настрою», що включає малюнки емоцій та їх обговорення, а також вправу «Керування емоціями», що передбачає обговорення способів подолання емоційних викликів. Результатом цього заняття стане зміцнення емоційної стійкості та розвиток навичок самоконтролю.

Заключне десяте заняття, яке присвячене підсумкам та рефлексії, буде спрямоване на підведення підсумків роботи за програмою та оцінку досягнень учасників. У ході заняття будуть використані вправи «Мій рік у клубі», що передбачає висловлювання вражень про програму, та «Долонька майбутніх успіхів», в рамках якої учасники записуватимуть свої цілі на вирізаних долонях із паперу. Як результат буде здійснено аналіз досягнень учасників і визначення нових цілей на майбутнє.

Програма, розроблена для розвитку соціальних і особистісних навичок обдарованих дітей, є комплексною та ефективною. Вона сприяє формуванню важливих якостей, таких як критичне мислення, емоційна стабільність, самопрезентація, емпатія та вміння працювати в команді. Кожне заняття в програмі орієнтоване на практичні вправи, що стимулюють активну участь учасників, їхню взаємодію та особистісний розвиток. Наступним етапом нашого дослідження стане реалізація програми Петрівському ліцеї Тарутинської селищної ради Одеської області.

3.2. Реалізація програми позакласної роботи соціального педагога з обдарованими дітьми в закладах освіти

Проаналізувавши результати дослідження, та відповіді батьків та педагогів, ми розробили програму «Розвиток творчих та особистісних якостей обдарованих дітей». Зазначена програма була нами реалізована на базі

Петрівського ліцею Тарутинської селищної ради Одеської області (Див. Додаток Д).

У межах програми було проведено серію з десяти занять для відібраних учнів Петрівського ліцею Тарутинської селищної ради Одеської області віком від 8 до 12 років. З фотозвітом проведеного заняття можна ознайомитися у Додатку Ж. Перше заняття програми для обдарованих дітей мало на меті ознайомлення учасників із завданнями й структурою програми, а також закладення основ для комфортного та дружнього середовища в групі. Було застосовано вправу «Коло знайомств», яка дала можливість кожній дитині представити себе, розповісти про свої інтереси та очікування. Це сприяло створенню довірчої атмосфери та першим соціальним контактам. Багато дітей із задоволенням слухали одне одного, а дехто одразу знайшов спільні інтереси, що допомогло учасникам відчутти себе частиною колективу.

Попри загальний позитивний настрій, деякі учасники стикнулися з труднощами через сором'язливість, однак завдяки тактовній підтримці педагога поступово почали розкриватися. Результати заняття продемонстрували ефективність обраних методів для формування позитивного психологічного клімату та підкреслили значущість соціальної підтримки для комфортної адаптації дітей у новому середовищі.

Загалом, це заняття створило міцну основу для подальшого розвитку емоційних та соціальних компетенцій, що є важливим для гармонійного розвитку обдарованих дітей і відповідає сучасним підходам до соціальної роботи з даною категорією дітей.

Метою другого заняття було стимулювання творчого мислення та уяви. В ході заняття ми провели вправу «Магічні предмети». Ми почали з цієї вправи, де кожен учасник отримав уявний магічний предмет, здатний виконувати одну особливу функцію. Завдання полягало в тому, щоб вигадати історію про цей предмет: як він потрапив до власника, як використовувався в різних ситуаціях, і якими магічними властивостями володіє. Ця вправа допомогла нам тренувати уяву та фантазію, а також працювати з елементами

сюжету і персонажами. Також провели вправу «Історії з обмеженнями», де кожен повинен був створити коротку історію, але з певними обмеженнями. Наприклад, розповідь могла обов'язково містити в себе певний елемент (колір, предмет, слово), або дія повинна була відбуватися в певному місці або часі. Це змушувало учасників проявляти креативність і знаходити оригінальні рішення для поєднання всіх вимог у межах одного сюжету.

Ці вправи створювали атмосферу, що заохочувала до творчих пошуків і дозволяла нам по-новому поглянути на звичайні речі. Завдяки їм ми навчили дітей більше довіряти своїй уяві, що є важливим кроком у розвитку творчих здібностей.

В ході третього заняття було направлене на навички роботи в команді, нашою метою був розвиток вмінь співпрацювати та діяти узгоджено. На занятті, що проходило в атмосфері співпраці та творчої енергії, учасники активно брали участь у двох дуже захопливих вправах, які допомогли розвинути як інтелектуальні, так і комунікативні навички. Ми провели вправу «Будівництво моста». Це була вправа, яка вимагала від учасників креативності, уваги до деталей та командної роботи. Завдання полягало в тому, щоб з обмежених матеріалів побудувати міст, здатний витримати певну вагу. Учасники швидко зрозуміли, що для успіху потрібно діяти злагоджено, спільно розподіляючи ролі, і брати до уваги конструктивні особливості кожного матеріалу.

Також була проведена вправа «Театр імпровізації». Ця вправа була дуже динамічною і сприяла розвитку навичок імпровізації, гнучкості та вміння працювати в команді в умовах несподіванок. Учасники отримували завдання інсценувати певні ситуації без попередньої підготовки. Це могли бути будь-які сценарії — від комічних до серйозних, наприклад, інтерв'ю з вигаданим персонажем або складна ситуація, яку потрібно вирішити в групі. З самого початку учасники відчули легкий ступінь напруги, але дуже швидко розслабилися і почали отримувати задоволення від процесу.

Результат цих вправ — це не лише нові навички, а й покращена взаємодія в групі. Учасники відчули, наскільки важливо прислухатися до думки інших, шукати спільні рішення і адаптуватися до змінних умов.

Четверте заняття було присвячене розвитку лідерських якостей та відповідального ставлення до групових завдань. Учасники активно долучилися до двох вправ, кожна з яких сприяла не тільки розвитку індивідуальних лідерських навичок, але й підвищенню взаємної довіри та відповідальності в команді. Вправа «Лідерська естафета» - в цій вправі кожен учасник отримував шанс проявити себе як лідер, виконуючи роль керівника в певній ситуації, але при цьому його команду супроводжували інші учасники, які могли підказати або допомогти в разі потреби.

Вправа «Розподіл обов'язків» - після того як учасники мали можливість проявити себе в ролі лідерів, наступним етапом стала групова вправа, де потрібно було спільно визначити важливе завдання, розподілити ролі та обов'язки, щоб досягти успіху. Завдання могло бути різним — від організації певної події до розв'язання якоїсь проблеми. У процесі обговорення учасники мали врахувати сильні сторони кожного, розподілити ролі так, щоб кожен міг максимально проявити свої здібності та взяти на себе відповідальність.

Настрій учасників був дуже позитивним. Хоча спочатку деяким було складно взяти на себе роль лідера, в кінці заняття вони відчули себе більш впевненими і готовими до нових викликів. Спільна робота над завданнями і обговорення ролей створила атмосферу згуртованості та взаємної підтримки, що дозволило кожному відчути себе важливою частиною колективу.

П'яте заняття було присвячене розвитку критичного мислення, з метою навчити учасників аналізувати та оцінювати інформацію, розпізнавати приховані смисли та пропонувати альтернативи для вирішення задач. Для досягнення цієї мети ми обрали дві вправи, які дозволили учасникам не тільки покращити свої аналітичні здібності, але й розвинути уважність і здатність до глибшого розуміння текстів та ситуацій. Вправа «Пошук альтернатив» - спочатку учасники працювали з вправою, де їм пропонувалася ситуація або

проблема, яку необхідно було вирішити. Завдання полягало в тому, щоб запропонувати різні варіанти рішень, аналізуючи кожен з них і вказуючи на їхні переваги та недоліки.

Вправа «Читання між рядків». Наступна вправа була ще більш захопливою, адже вона вимагала аналізувати тексти і знаходити приховані смисли. Учасники отримали текст, в якому було зашифровано не лише очевидний зміст, а й підказки або важливі нюанси, які потрібно було розпізнати. Завдання полягало в тому, щоб не лише зрозуміти очевидний зміст, але й спробувати виявити, що приховано між рядками. Це заняття сприяло розвитку критичного мислення та аналітичного підходу до інформації.

Настрій учасників був дуже активним і зосередженим. Багато з них відзначали, що вправах було важко на самому початку, оскільки це вимагало не лише логічного мислення, але й уваги до деталей та здатності ставити під сумнів очевидні речі.

Шосте заняття, присвячене розвитку соціальної чутливості та емпатії, пройшло в атмосфері відкритості та взаємної підтримки. У ході заняття учасники вчилися краще розуміти інших, висловлювати співчуття та співпереживати в різних ситуаціях. Це заняття мало на меті не тільки розвивати навички емпатії, а й показати важливість спілкування і позитивного ставлення до оточуючих.

Вправа «Взуття іншого» - перша вправа була дуже емоційною та глибокою, адже кожен учасник мав можливість висловитися від імені різних персонажів, вбираючи їхні думки, почуття та переживання. Учасникам було запропоновано вибрати або отримати роль іншої людини — це могла бути людина з іншої культури, старша особа, людина з обмеженими можливостями або навіть вигаданий персонаж з певними труднощами. Завдання полягало в тому, щоб не просто вигадати, що цей персонаж міг би думати, але й глибоко відчути його емоції.

Вправа «Добре слово» - друга вправа була менш емоційно важкою, але не менш важливою для розвитку соціальної чутливості. У кожного учасника

була можливість сказати щось позитивне про іншого учасника групи. Важливо було не просто сказати щось хороше, але й підкреслити те, що робить людину особливою, у чому вона сильна або цікава. Завдання полягало в тому, щоб навчитися бачити позитивні риси в людях навколо і вміти підтримати один одного словом.

Після завершення заняття, учасники відзначили, що змогли краще розуміти та співпереживати з іншими людьми. Вони навчилися слухати і бачити не лише поверхневі риси людей, але й глибші емоції та переживання. Позитивне спілкування через добрі слова зміцнило відчуття групової підтримки, і кожен відчув, як важливо створювати атмосферу довіри і взаємної поваги.

Сьоме заняття було присвячене розвитку самопрезентації та впевненості в собі. Метою цього заняття було навчити учасників ефективно презентувати себе, свої досягнення та можливості, а також підвищити впевненість у своїх силах. Вправи, які ми використали, дозволили не тільки попрактикуватися в самопрезентації, а й усвідомити свою цінність і силу.

Першою вправою стала «Історія мого успіху», під час якої кожен учасник мав можливість презентувати свої досягнення, навіть якщо це були маленькі, але важливі кроки до особистого успіху. Учасникам було запропоновано поділитися історією про те, як вони подолали якусь складність або досягли певної мети. Важливо було не тільки говорити про сам факт досягнення, але й акцентувати на шляхах, труднощах, рішучості та вмінні справлятися з викликами.

Друга вправа, «Я можу це зробити», була направлена на зміцнення впевненості через проголошення позитивних тверджень. Учасникам було запропоновано кожному по черзі промовляти позитивні фрази про себе, підкреслюючи свої сильні сторони, таланти та здібності.

Після завершення заняття учасники стали помітно більш впевненими в собі, а також навчилися ефективно презентувати свої досягнення. Вони почали

розуміти важливість позитивної самопрезентації і те, як це може допомогти не тільки у навчанні чи кар'єрі, а й у буденному житті.

Восьме заняття було спрямоване на розвиток навичок вирішення проблемних ситуацій. Метою було навчити учасників ефективно шукати рішення в складних і суперечливих обставинах, а також розвивати здатність до компромісу та взаєморозуміння під час конфліктів. Для цього ми використали дві вправи, які допомогли створити атмосферу взаємної підтримки та інтелектуальної співпраці. Перша вправа, «Мозковий штурм», була спрямована на спільне обговорення проблеми і генерування якнайбільше ідей для її вирішення. Учасники працювали у групах і отримали конкретне завдання — вирішити вигадану ситуацію, наприклад, як організувати важливу подію, якщо час або ресурси обмежені, або як розв'язати проблему, коли кілька людей мають різні погляди на проблему. Друга вправа, «Пошук компромісу», була орієнтована на досягнення взаємної згоди в умовах конфлікту. Учасникам було запропоновано ситуацію, де дві сторони мали різні інтереси (наприклад, два проекти, які не можуть бути реалізовані одночасно через обмежені ресурси), і вони повинні були знайти такий варіант рішення, який би задовольнив обидві сторони, при цьому враховуючи потреби кожної з них.

В результаті цього заняття учасники значно покращили свої навички у вирішенні проблем та навчилися ефективно досягати компромісу в умовах конфлікту. Вони зрозуміли важливість обміну думками, активного слухання і врахування інтересів інших. Учасники також навчилися бути гнучкими і шукати рішення, яке може задовольнити обидві сторони.

Дев'яте заняття було присвячене емоційній стабільності та самоконтролю, і основною метою було допомогти учасникам навчитися керувати своїми емоціями та зберігати емоційну рівновагу навіть у складних ситуаціях. У ході заняття ми використали дві вправи, які сприяли розвитку емоційної стійкості та навичок самоконтролю.

Перша вправа, «Карта настрою», передбачала використання малюнків емоцій, які учасники повинні були обговорити. Карта включала різноманітні емоції, такі як радість, сум, гнів, страх, здивування тощо, і кожен учасник повинен був вибрати ту емоцію, яка найкраще відповідала його настрою на даний момент. Після вибору емоції учасники ділилися, чому вони вибрали саме цю емоцію, і обговорювали ситуацію, яка викликала такий настрій.

Друга вправа, «Керування емоціями», була зосереджена на способах подолання емоційних викликів. Учасникам було запропоновано обговорити, які способи допомагають їм справлятися з емоціями, особливо в стресових чи конфліктних ситуаціях. Ми розглядали різні стратегії: від глибокого дихання і фізичних вправ до внутрішнього позитивного діалогу та застосування методів релаксації. Також учасники обговорювали приклади з власного життя, коли вони змогли ефективно зберігати спокій і подолати емоційні виклики.

Після цього заняття учасники значно покращили своє усвідомлення емоцій та набули навичок керування своїми емоціями. Вони зрозуміли, як важливо не тільки виявляти емоції, але й навчитися правильно на них реагувати та використовувати різні стратегії для відновлення емоційної рівноваги. Ці вправи допомогли створити в учасників розуміння, що емоційна стабільність не означає повну відсутність емоцій, а скоріше вміння ефективно з ними справлятися.

Десяте заняття, яке стало заключним у рамках програми, було присвячене підсумкам та рефлексії. Метою було підвести підсумки роботи за весь час, оцінити досягнення учасників і визначити нові цілі для подальшого розвитку. Це заняття мало на меті не лише оцінити те, що було зроблено, але й надихнути дітей на нові досягнення та сформувати у них відчуття прогресу та мотивації для майбутнього.

Перша вправа, «Мій рік у клубі», полягала в тому, що учасники мали висловити свої враження від проходження програми та поділитися тим, чого вони навчилися, як змінилися і що вважають своїми найбільшими досягненнями. Кожен з учасників отримав можливість розповісти, що саме

йому сподобалося в заняттях, які навички вони розвивали, а також поділитися своїми думками щодо того, як програма допомогла їм зрозуміти себе краще або відкрити нові можливості.

Друга вправа, «Долонька майбутніх успіхів», була спрямована на те, щоб допомогти учасникам визначити нові цілі і створити образ їхнього майбутнього успіху. Кожен учасник отримав вирізану з паперу долоню, на якій мав записати свої цілі на майбутнє.

В кінці заняття учасники усвідомили свої досягнення, оцінили прогрес, який вони зробили протягом програми, і сформулювали для себе нові цілі на майбутнє. Важливою частиною заняття було те, що діти не тільки визнали свої успіхи, а й самостійно визначили нові напрямки для росту. Це дало їм відчуття, що вони не тільки пройшли певний етап навчання, але й готові йти далі, ставити нові завдання і працювати над собою.

3.3. Рекомендації щодо роботи з обдарованими дітьми в закладах освіти

Обдаровані діти – це особи з високими здібностями або видатними талантами у певних сферах, таких як наука, мистецтво, спорт та інші галузі. Для роботи з такими дітьми соціальний працівник повинен застосовувати спеціалізовані підходи, оскільки їхні потреби істотно відрізняються від потреб інших учнів. Обдаровані діти потребують як інтелектуальної, так і емоційної підтримки, щоб долати вимоги та психологічний тиск, що супроводжують розвиток їхніх талантів. У цьому контексті соціальний працівник відіграє ключову роль у забезпеченні психологічної підтримки, формуванні здорового соціального середовища та сприянні гармонійному розвитку дітей.

Соціальний працівник повинен виступати посередником між дітьми, батьками та педагогами, сприяючи розробці індивідуальних планів розвитку для обдарованих учнів. Важливою складовою є спільна діяльність з педагогами, що включає діагностику обдарованості учнів за допомогою

психологічних тестів, спостереження за поведінкою та аналіз їхніх досягнень у навчальній, творчій або спортивній діяльності. У процесі роботи важливо враховувати не лише інтелектуальні, але й творчі здібності учнів, що сприяє створенню інклюзивного середовища для розвитку всіх дітей.

Індивідуалізовані плани навчання допомагають обдарованим дітям уникати відставання або перевантаження. Вчителі адаптують матеріал, використовують диференційовані завдання і створюють можливості для самовираження. Соціальний працівник контролює, щоб ці плани відповідали індивідуальним особливостям кожної дитини. Емоційні виклики, з якими стикаються обдаровані діти, такі як відчуття ізольованості або стрес від високих очікувань, потребують психологічної підтримки, що включає групові заняття, індивідуальні консультації та медіацію у випадку конфліктів з однолітками.

Соціальний працівник підтримує формування позитивної самооцінки обдарованих дітей, які часто схильні до самокритичності або прагнення досягти надмірних результатів. Для цього він створює безпечне середовище, де дитина може розвивати свої здібності без тиску. Прикладом такої підтримки є щомісячне самооцінювання досягнень, де дитина з допомогою працівника реалістично аналізує свої успіхи, ставить нові цілі та коригує стратегії.

Для сприяння реалізації творчого потенціалу соціальний працівник підтримує участь обдарованих дітей у позакласних активностях, таких як гуртки, конкурси та олімпіади. Крім того, він допомагає у профорієнтації, надаючи консультації щодо вибору освітніх та професійних шляхів. Наприклад, ведення «щоденника досягнень» сприяє формуванню здорової самооцінки, допомагаючи дитині усвідомити свої успіхи та зосередитись на сильних сторонах.

Короткострокові проєкти, організовані для обдарованих дітей, розвивають критичне мислення та креативність. Завдання, що передбачають вирішення реальних проблем або створення наукових чи мистецьких проєктів, дозволяють розвивати навички роботи в команді та нестандартного мислення.

У процесі роботи з педагогами соціальний працівник організує семінари і тренінги для підвищення їхньої компетенції у роботі з обдарованими дітьми, навчаючи методикам диференційованого навчання. Також соціальний працівник надає підтримку вчителям, допомагаючи їм справлятися зі стресом і емоційними труднощами, що виникають під час роботи з обдарованими дітьми.

Співпраця з батьками є важливою частиною роботи соціального працівника. Консультації для батьків обдарованих дітей сприяють розвитку розуміння потреб дитини та забезпеченню балансу між вимогами і підтримкою. Здоровий клімат у родині підтримується за допомогою тренінгів, що покращують взаємодію між батьками та дітьми, і допомагають уникати конфліктів.

Для підтримки ефективної взаємодії між дітьми, батьками та вчителями соціальний працівник забезпечує простір для регулярних зустрічей і консультацій, де обговорюються досягнення і коригуються навчальні стратегії. Це допомагає зменшити стрес та емоційне навантаження, сприяючи ефективній співпраці.

Робота соціального працівника з обдарованими дітьми, педагогами і батьками є основою для розвитку талановитих учнів. Створення гармонійного середовища, де кожен учасник процесу відчувається підтриманим, є запорукою успішної реалізації потенціалу обдарованої дитини.

Робота з обдарованими дітьми вимагає комплексного підходу, який забезпечує підтримку їхнього емоційного стану, сприяє розвитку здібностей, інтеграції в соціальне середовище, а також передбачає тісну співпрацю з батьками та педагогами. У статті наведено науково обґрунтовані рекомендації щодо ефективної діяльності соціального працівника, спрямованої на оптимізацію психосоціальної адаптації та успішного розвитку обдарованих дітей.

Обдаровані діти нерідко стикаються з високими вимогами, як із боку суспільства, так і з власної сторони, що може призводити до емоційних

перевантажень. Одним із головних завдань соціального працівника є надання емоційної підтримки шляхом індивідуальних консультацій, спрямованих на формування здорового самоусвідомлення та самоприйняття. Рекомендується навчати дітей технікам саморегуляції, які включають релаксаційні практики та дихальні вправи, що дозволяють знижувати рівень стресу. Крім того, розвиток емоційного інтелекту допомагає обдарованим дітям краще розуміти власні емоції та ефективніше долати складні ситуації.

Соціальний працівник відіграє важливу роль у створенні умов для повноцінного розвитку здібностей обдарованих дітей. Зокрема, доцільно сприяти розробці індивідуальних планів розвитку, які враховують унікальні таланти та потреби кожної дитини. Ефективним методом є залучення дітей до групових проєктів, які дозволяють не лише розвивати їхні навички, але й сприяють соціальній інтеграції через спільну діяльність. Також важливо забезпечувати підтримку у виборі позакласної діяльності, зокрема участі у конкурсах, олімпіадах та майстер-класах, які відповідають інтересам дітей та допомагають розвивати їхній потенціал.

Обдаровані діти можуть стикатися із труднощами у соціальній адаптації, що пов'язано з особливостями їхнього світосприйняття та унікальними інтересами. Соціальний працівник може сприяти розвитку комунікаційних навичок шляхом організації групових тренінгів, де діти навчаються взаємодії з однолітками, розвитку емпатії та командної роботи. Інтерактивні заходи сприяють зменшенню почуття ізольованості, допомагаючи дітям знаходити спільну мову з однолітками. У випадку виникнення конфліктів соціальний працівник може виступати як медіатор, сприяючи обговоренню проблемних питань та знаходженню взаємоприйнятних рішень.

Для успішної роботи з обдарованими дітьми необхідною є взаємодія соціального працівника з педагогами. Важливо організовувати для вчителів семінари та тренінги, спрямовані на підвищення їх обізнаності про специфіку роботи з обдарованими учнями. Крім того, соціальний працівник може надавати підтримку в складних випадках, наприклад, коли дитина відчуває

перевантаження через надмірні очікування. Також доцільним є розроблення спільних навчальних стратегій, які поєднують творчий розвиток дитини з її навчальними потребами, враховуючи індивідуальні можливості кожної дитини.

Батьки обдарованих дітей нерідко потребують підтримки, щоб забезпечити здоровий розвиток своєї дитини. Соціальний працівник може проводити регулярні консультації для батьків, пояснюючи важливість емоційної підтримки дитини та допомагаючи уникати надмірних вимог. Також доцільним є проведення тренінгів, на яких батьки навчаються ефективним технікам управління стресом і створенню сприятливого середовища для розвитку дитини. Крім того, соціальний працівник може підтримувати батьків у процесі профорієнтації, сприяючи вибору подальшого освітнього шляху, який відповідатиме інтересам та здібностям дитини.

Робота з обдарованими дітьми також вимагає регулярного моніторингу їхнього емоційного та академічного прогресу. Одним із методів є ведення «щоденників досягнень», які дозволяють дітям фіксувати свої успіхи та формувати позитивну самооцінку. Соціальний працівник може застосовувати шкали оцінювання емоційного стану, щоб разом із дитиною регулярно обговорювати її задоволеність і рівень стресу. Також корисно використовувати методику обговорення кейсів, що допомагає дітям адаптуватися до різноманітних соціальних і навчальних викликів.

Комплексна система підтримки обдарованих дітей, реалізована соціальним працівником, має забезпечувати гармонійний розвиток дитини в емоційній, інтелектуальній та соціальній сферах. Співпраця з педагогами та батьками, а також використання інтерактивних методів та індивідуальних стратегій, сприяє створенню середовища, яке підтримує розвиток талантів і водночас захищає дитину від емоційного виснаження.

Висновок до третього розділу:

У третьому розділі було розроблено програму позакласної роботи соціального педагога з обдарованими дітьми, яка спрямована на забезпечення їхнього гармонійного розвитку та соціальної адаптації в закладах освіти. З огляду на унікальні потреби та потенціал обдарованих дітей, запропонована програма включає комплекс заходів, які передбачають емоційну підтримку, стимулювання талантів, розвиток комунікаційних навичок та інтеграцію в соціальне середовище.

Реалізовано програму позакласної роботи соціального педагога з обдарованими дітьми, яка базується на сучасних методах соціально-педагогічної роботи з обдарованими дітьми, зокрема на індивідуальному підході, інтерактивних техніках, тренінгових заходах та моніторингу результатів. Таким чином, представлена програма є ефективним інструментом підтримки обдарованих дітей у їхньому академічному та соціальному зростанні, а також створює сприятливі умови для розвитку їхніх здібностей у закладах освіти.

Запропоновані рекомендації допомагають соціальному педагогу не лише створити сприятливе середовище для розвитку здібностей обдарованих дітей, але й забезпечити необхідну взаємодію з педагогами та батьками.

ВИСНОВОК

У результаті дослідження практичних аспектів соціально-педагогічної роботи з обдарованими дітьми в закладах освіти було підтверджено важливість комплексного підходу до розвитку цієї категорії учнів. Обдаровані діти потребують не лише специфічних методик навчання, але й особливої соціально-педагогічної підтримки, яка сприяє їх гармонійному розвитку. У процесі навчання важливо враховувати індивідуальні особливості кожної дитини, її інтелектуальні, емоційні та соціальні потреби. Крім того, успішна соціалізація таких дітей вимагає створення сприятливого середовища для розвитку їх творчих здібностей та комунікативних навичок.

Соціально-педагогічна робота має не тільки забезпечувати наукове і творчі успіхи учнів, але й допомагати їм адаптуватися в соціумі, впоратися з можливими труднощами у спілкуванні з однолітками. Це вимагає від педагогів, соціальних працівників та батьків узгодженої діяльності, спрямованої на забезпечення психологічного комфорту та підтримки кожної дитини. Важливим елементом такої роботи є створення ефективної співпраці між школою та родиною, де батьки мають активну роль у підтримці розвитку обдарованих дітей, як вдома, так і в позашкільному середовищі.

Дослідження показало, що ефективність соціально-педагогічної роботи з обдарованими дітьми значною мірою залежить від кваліфікації педагогів, їх здатності застосовувати інноваційні методики, а також від готовності до гнучкої адаптації до індивідуальних потреб кожного учня. Таким чином, для досягнення максимальних результатів у розвитку обдарованих дітей важливо не лише створювати відповідні умови, а й постійно вдосконалювати підходи та методи роботи з ними.

Дослідивши поняття обдарованості і визначивши її як складний багатофакторний феномен, який охоплює не лише інтелектуальні здібності, але й творчі, соціальні та емоційні аспекти, ми ретельно вивчили основні види

обдарованості — інтелектуальну, художню, музичну, спортивну, а також обдарованість у сфері міжособистісних відносин, що дозволило нам зрозуміти різноманітність підходів до розвитку таких дітей. Ці знання стали основою для подальших досліджень і розробки рекомендацій щодо роботи з обдарованими дітьми.

Дослідивши соціально-психологічні особливості обдарованих дітей, ми з'ясували, що вони часто стикаються з емоційними труднощами, високі вимоги до себе та ізоляція. Ретельно вивчивши соціально-педагогічні умови, необхідні для розвитку таких дітей, ми визначили, що підтримка з боку педагогів, батьків та створення сприятливого соціального середовища є критично важливими для забезпечення успішного розвитку обдарованих учнів. Тільки за таких умов дитина може реалізувати свій потенціал без надмірного стресу та емоційного перевантаження.

Ретельно вивчивши та описавши основні методи дослідження обдарованості, методи спостереження, творчі завдання та психодіагностичні інструменти, які дозволяють виявити здібності дітей у різних сферах, ми також визначили важливість методів оцінки емоційної інтелігенції та соціальних навичок, оскільки ці аспекти є важливими для всебічного розвитку обдарованих дітей, особливо у контексті їхньої соціальної адаптації.

Проаналізувавши результати дослідження обдарованості дітей, ми виявили, що такі учні зазвичай мають високий рівень інтелектуальних здібностей, але водночас вони часто мають проблеми з соціальною адаптацією. Встановлено, що ізоляція, відчуття некомфортності серед однолітків і підвищений стрес можуть стати серйозними бар'єрами на шляху розвитку обдарованих дітей. Ці результати підкреслюють необхідність комплексного підходу до роботи з такими дітьми, який включає як розвиток їхніх інтелектуальних здібностей, так і емоційну та соціальну підтримку.

Провівши опитування серед педагогів та батьків і проаналізувавши їх обізнаність із проблемою обдарованості, результати показали, що більшість респондентів мають загальне уявлення про обдарованість, проте не мають

достатньо знань щодо специфіки виховання та навчання таких дітей. Також було виявлено, що педагоги і батьки відзначають відсутність чітких програм і рекомендацій щодо роботи з обдарованими учнями, що вказує на потребу в додаткових тренінгах і спеціальних програмах для підвищення обізнаності.

Розробивши та реалізувавши програму позакласної роботи соціального педагога з обдарованими дітьми в закладах освіти, яка охоплює різноманітні заходи, такі як майстер-класи, проєкти, тренінги з розвитку критичного мислення, емоційної стійкості та соціальних навичок, ми зафіксували значне підвищення активності учнів і їх мотивації до участі в позакласних заходах, що підтверджує ефективність запропонованих методів та підходів у роботі з обдарованими дітьми.

Розробивши рекомендації для педагогів та соціальних працівників щодо роботи з обдарованими дітьми в закладах освіти, ми зафіксували, що ці рекомендації охоплюють важливість індивідуального підходу, використання різноманітних методів розвитку, а також необхідність створення підтримуючого середовища для таких дітей. Ми також наголосили на важливості підвищення обізнаності педагогів і батьків, навчанні їх специфіці роботи з обдарованими дітьми та організації додаткових позакласних заходів для підтримки їхнього розвитку.

Отже, ми успішно дослідили проблему обдарованості дітей, визначили основні методи роботи з такими дітьми і розробили програму позакласної роботи, яка була реалізована в закладах освіти. Наші дослідження показали, що для успішного розвитку обдарованих дітей необхідно забезпечити не лише інтелектуальну підтримку, а й емоційну та соціальну. Усі отримані результати підтверджують важливість комплексного підходу, який включає співпрацю педагогів, соціальних працівників та батьків. Розроблені рекомендації та програма сприяють створенню сприятливих умов для всебічного розвитку обдарованих дітей у навчальному середовищі.

Для успішної соціально-педагогічної підтримки обдарованих дітей важливо поєднувати індивідуальний підхід до кожної дитини з комплексною

роботою з усіма учасниками освітнього процесу — педагогами, психологами, батьками та соціальними працівниками. Лише за умови належної співпраці та розвитку професійних навичок педагогів можна забезпечити ефективний і гармонійний розвиток обдарованих учнів.

Перспективи подальших досліджень можуть включати вивчення ефективності інклюзивних практик у роботі з обдарованими дітьми, створення моделей психолого-педагогічної підтримки для дітей з різними типами обдарованості, а також розробку нових форм позашкільної та міждисциплінарної діяльності для максимального розвитку творчого потенціалу учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андросович К.А. Психологічні особливості соціалізації обдарованих старшокласників в умовах інтернет-середовища. Київ: Інститут обдарованої дитини. 2018. 256 с.
2. Антонова О.Є. Обдарованість: досвід історичного та порівняльного аналізу: монографія. Житомир: ЖДУ, 2020. 456 с.
3. Бабій М.Ф. Психологія обдарованості: навч.-метод. посіб. Луцьк: Вежа-Друк, 2017. 196 с.
4. Білик Н.І. Соціально-педагогічний супровід обдарованих школярів у системі освіти. Імідж сучасного педагога. 2021. № 4. С. 45-49.
5. Бойченко М.А. Особливості ідентифікації обдарованих школярів у загальноосвітніх навчальних закладах: світовий досвід. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. № 4. С. 96-106.
6. Василькевич Я.З. Проблеми діагностики та розвитку обдарованості особистості. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2019. № 2. С. 28-33.
7. Васильченко Л.І. Психолого-педагогічні особливості обдарованих дітей. Педагогіка формування творчої особистості. 2015. № 42. С. 473-480.
8. Ветрова О.Д. Психолого-педагогічний супровід обдарованих дітей в умовах загальноосвітнього навчального закладу. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя*. 2021. №2. С. 124-129.
9. Волощук І.С. Педагогічна підтримка обдарованих дітей. Київ: Освіта України, 2019. 218 с.
10. Гавриш Н.В. Розвиток мовленнєвотворчої діяльності в дошкільному дитинстві: монографія. Харків: ТОВ «Діса плюс», 2016. 516 с.
11. Гальченко М.С. Методологія дослідження обдарованості в контексті інноваційного розвитку освіти. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2020. № 3. С. 5-11.

12. Гоцуляк Ю.В. Правове регулювання діяльності закладів освіти щодо роботи з обдарованими дітьми. *Право і суспільство*. 2018. № 2. С. 32-38.
13. Дунаєва Л.М., Хлівнюк Т.П., Кулава К.О. Методичні рекомендації до написання кваліфікаційних робіт РВО «магістр» для здобувачів спеціальності 231 «Соціальна робота» галузі знань 23 «Соціальна робота» другого (магістерського) рівня вищої освіти Факультету психології та соціальної роботи Одеського національного університету імені І.І. Мечникова / Л.М.Дунаєва, Т.П. Хлівнюк, К.О. Кулава *Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, Ф-т психології та соціальної роботи*. – Одеса : ОНУ, 2020. –50 с
14. Демченко В.В. Теорія і практика роботи з обдарованими учнями. Рівне: РОШПО, 2019. 196 с.
15. Дробот О.В. Управлінські аспекти роботи з обдарованими дітьми в закладах загальної середньої освіти. *Теорія та методика управління освітою*. 2020. № 1(15). С. 23-28.
16. Євтух М.Б. Інноваційні методи оцінювання навчальних досягнень обдарованих учнів. *Педагогіка і психологія*. 2021. № 2. С. 51-57.
17. Жук Л.В. Обдаровані діти: психолого-педагогічні аспекти розвитку. *Обдарована дитина*. 2019. № 8. С. 2-6.
18. Зайченко І.В. Педагогіка обдарованості: навчальний посібник. Київ: Ліра-К, 2019. 292 с.
19. Камишин В.В. Розвиток інтелектуально обдарованих учнів у системі проектування навчально-виховного процесу. Київ: ІОД, 2016. 192 с.
20. Карпенко Н.А. Психологія обдарованості: підручник. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 288 с.
21. Кириченко В.В. Психологічні основи професійної адаптації та вибору професії. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. 110 с.
22. Клименюк Ю.М. Обдаровані діти, їх виявлення та діагностика. *Проблеми освіти*. 2015. № 85. С. 46-51.
23. Корольов Д.К. Психологічні особливості обдарованої особистості. Київ: КНУ імені Тараса Шевченка, 2019. 236 с.

24. Кулава К. О. Соціальна профілактика торгівлі людьми серед студентської молоді в закладах вищої освіти: дис. ... д-ра філософії в галузі соц. роботи. Харків, 2024. 261 с.
25. Кулава К. О. Торгівля людьми: основні поняття та види експлуатації. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2021. №7 С.180–189.
26. Кулава К.О. Розвиток державної політики у сфері протидії торгівлі людьми. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2015. № 6. С. 175–185.
27. Кульчицька О.І. Соціально-педагогічні проблеми обдарованих учнів. Педагогіка і психологія. 2019. № 4. С. 28-35.
28. Лавренова М.В. Організація роботи з обдарованими дітьми в сучасній школі. Молодий вчений. 2020. № 3. С. 375-378.
29. Лазаренко Л.А. Психологічна підтримка обдарованих дітей в умовах загальноосвітньої школи. Освіта та розвиток обдарованої особистості. 2021. № 1. С. 45-50.
30. Лук'янчук Н.В. Розвиток здібностей обдарованих учнів у позашкільних навчальних закладах. Освіта та розвиток обдарованої особистості. 2020. № 2. С. 18-23.
31. Мадзігон В.М. Проектування освітньо-інформаційного середовища майбутнього. Комп'ютер у школі та сім'ї. 2015. № 1. С. 16-18.
32. Маслінкова Н. П. Соціально-педагогічна робота з обдарованими дітьми / Н. П. Маслінкова // Матеріали до 80-ї звітної студентської наукової конференції [Електронний ресурс] : Секція «Факультету психології та соціальної роботи». Підсекція «Психологія», Підсекція «Соціальна робота», Підсекція «Освітні, педагогічні науки» (Одеса, 23–25 квіт. 2024 р.). – Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2024. – С. 396–399.
33. Мельник М.Ю. Портфоліо інтелектуально обдарованого старшокласника. Київ: Інститут обдарованої дитини, 2017. 156 с.

34. Міленіна М.М. Соціалізація обдарованих учнів у навчально-виховному середовищі. Освітологічний дискурс. 2019. № 3-4. С. 221-233.
35. Моляко В.О. Психологічна теорія творчості. Актуальні проблеми психології. 2017. Т. 12, Вип. 23. С. 6-17.
36. Морозова Л.П. Соціально-педагогічний супровід обдарованих дітей. Педагогічний альманах. 2021. № 47. С. 67-74.
37. Музика О.Л. Ціннісна детермінація становлення та розвитку обдарованої особистості. Актуальні проблеми психології. 2015. Т. 6, Вип. 10. С. 6-19.
38. Науменко О.С. Педагогічна підтримка обдарованих учнів. Рідна школа. 2019. № 11. С. 26-31.
39. Нечипоренко В.В. Системний розвиток навчально-реабілітаційного центру. Запоріжжя: Хортицька національна академія, 2020. 520 с.
40. Онацький В.М. Взаємодія практичного психолога і вчителя. Практична психологія. 2019. № 4. С. 39-47.
41. Основи соціального консультування : методичні рекомендації до практичних занять та самостійної роботи для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 231 Соціальна робота / уклад.: К. О. Кулава. – Одеса : ФОП Бондаренко М. О., 2023. – 44 с.
42. Павленко В.В. Методика діагностики та розвитку креативності. Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2020. 156 с.
43. Паламарчук В.Ф. Інноваційні технології навчання. Управління школою. 2016. № 13-15. С. 47-54.
44. Пінчук Н.І. Психологічні фактори розвитку обдарованої особистості. Наука і освіта. 2018. № 1. С. 97-102.
45. Поліхун Н.І. Як стати дослідником. Київ: Інститут обдарованої дитини, 2015. 224 с.
46. Постова К.Г. Психологічні умови розвитку дослідницьких здібностей. Київ: Інститут обдарованої дитини, 2021. 192 с.

47. Практикум з соціальної роботи : метод. рек. до навч. дисципліни для здобувачів першого (бакалавр.) рівня вищ. освіти за спец. 231 «Соц. робота» / уклад.: К. О. Кулава. – Одеса : ФОП Бондаренко М. О., 2023. – 32 с.
48. Рибалка В.В. Психологія та педагогіка праці особистості. Київ: Інститут обдарованої дитини, 2020. 376 с.
49. Семенова А.В. Формування педагогічної майстерності. Науковий вісник МНУ. 2019. № 4. С. 194-201.
50. Сергієнко К.С., Кулава К.О., Аналіз потреб молоді в організації дозвілля. Тенденції та перспективи розвитку психології та соціальної роботи в сучасному суспільстві: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Одеса, 19 листопада 2021 р. Одеса, 2021. С. 276–280
51. Сологуб А.І. Креативна освіта: технологія креативного навчання. Київ: МПЦ, 2019. 112 с.
52. Соціальна робота з різними категоріями клієнтів : метод. посіб. до практ. занять та самост. роботи для здобувачів першого (бакалавр.) рівня вищ. освіти спец. 231 Соц. робота / уклад.: Т. П. Хлівнюк, К. О. Кулава. – Одеса: ФОП Бондаренко М.О., 2023. – 78 с.
53. Сергієнко К.С. Підхід, орієнтований на сильні сторони, в соціальній роботі з молоддю. Матеріали до 80-ї звітної студентської наукової конференції. Секція «Факультету психології та соціальної роботи». Підсекція «Соціальна робота» 23–25 квітня 2024 р. – Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2024. С. 406- 409.
54. Тадеєв П.О. Обдарованість і творчість особистості. Нова педагогічна думка. 2020. № 2. С. 13-18.
55. Тименко В.П. Методологічні засади діагностики обдарованості. Народна освіта. 2019. № 2. С. 34-41.
56. Ткаченко Л.І. Готовність учителя до розвитку обдарованості. Освіта та розвиток. 2020. № 3. С. 28-33.
57. Хлівнюк Т. П., Дудко А.В. Основні напрями соціальної роботи з дітьми, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів.

Матеріали до 78-ї студентської наукової конференції. Секція «Факультету психології та соціальної роботи». Підсекції, «Психологія», «Соціальна робота та соціальні теорії» 1-3 червня 2022 р. – Одеса : Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2022. С. 189-192.

58. Хлівнюк Т.П., Кулава К.О. Методи соціального консультування різних категорій сімей та осіб. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. 2015. № 67. С. 122–127.

59. Хлівнюк Т.П., Кулава К.О., Горпиненко Н.М. Впровадження Гендерно-чутливого та конфліктологічного підходів у соціальній роботі з різними клієнтами на рівні територіальних громад. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2023, № 1 (125)

60. Ambrose D. *Creative Intelligence in the 21st Century*. Rotterdam: Sense Publishers, 2016. 348 p.

61. Baudson T.G. *The Mad Genius Stereotype: Still Alive and Well*. *Frontiers in Psychology*. 2016. Vol. 7. P. 368-382.

62. Cross T.L. *On the Social and Emotional Lives of Gifted Children*. Prufrock Press, 2015. 312 p.

63. Freeman J. *Gifted Lives: What Happens When Gifted Children Grow Up*. Routledge, 2017. 344 p.

64. Galton, F. *Hereditary Genius: An Inquiry into Its Laws and Consequences*. London: Macmillan and Co, 1869. 390 p.

65. Gardner H. *Multiple Intelligences: New Horizons*. Basic Books, 2018. 352 p.

66. Kaufman S.B. *Twice Exceptional: Supporting Bright Students with Learning Difficulties*. Oxford University Press, 2018. 384 p.

67. Maslow, A. *Motivation and Personality*. New York: Harper & Row Publishers, 1954. 411 p.

68. Povidaichyk O. Relevant Factors in Research Activity of Ukrainian Social Workers: Postmodern Studies. / O. Povidaichyk, O. Lisovets, O. Bilyk, O. Onypchenko, I. Hrynyk, & K. Kulava. *Postmodern Openings*, 2022. 13(4), 561–578.
69. Renzulli J.S. *Enriching Curriculum for All Students*. Corwin Press, 2017. 418 p.
70. Robinson A. *Best Practices in Gifted Education*. Prufrock Press, 2015. 328 p.
71. Rogers, C. *On Becoming a Person: A Therapist's View of Psychotherapy*. Boston: Houghton Mifflin, 1961. 420 p.
72. Sternberg R.J. *Teaching for Successful Intelligence*. Skyhorse, 2015. 384 p.
73. Tannenbaum, A.J. (1983). *Gifted Children: Psychological and Educational Perspectives*. New York: Macmillan, 1983. 527 p.
74. Thomson P. *Creativity and the Performing Artist*. Academic Press, 2019. 432 p.
75. Winner E. *Gifted Children: Myths and Realities*. Basic Books, 2015. 464 p.